

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Socialinio darbo katedra

Audrius Šipkauskas

Socialinio darbo studijų programa

Magistro darbas

Kova su skurdu ir socialine atskirtimi Lietuvoje: patirties ir problemų analizė

Darbo vadovas: lekt. dr. Vytautas Povilas Žiūkas

Vilnius 2008

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
1. SKURDO IR SOCIALINĖS ATSKIRTIES PROBLEMOS LIETUVOJE TEORINĖ ANALIZĖ.....	8
1.1. Lietuvos socialinės politikos apžvalga	8
1.1.1. Socialinę politiką įgyvendinančio institucijos, jų veiklos analizė.....	11
1.1.2. Socialinės problemos Lietuvoje.....	15
1.2. Skurdo sampratos teoriniai aspektai.....	17
1.3. Socialinės atskirties sampratos teoriniai aspektai.....	19
1.3.1. Neigalieji ir pagyvenę asmenys kaip socialinės atskirties rizikos grupė.....	22
1.4. Socialinių problemų sprendimo perspektyva: socialinės paslaugos ir socialinio darbuotojo vaidmuo įgyvendinant socialinę politiką.....	25
2. TYRIMO APRAŠYMAS	35
2.1. Tyrimo tikslas, uždaviniai ir hipotezės.....	35
2.2. Tyrimo metodika	36
2.2.1. Tiriamųjų charakteristika.....	36
2.2.2. Tyrimo priemonės	37
2.2.3. Tyrimo eiga	37
2.2.4. Statistiniai rezultatų analizės metodai	37
3. TYRIMO REZULTATAI	38
3.1. Socialinės politikos vertinimo	38
Lietuvoje rezultatų analizė.....	38
3.2 Skurdo problemos Lietuvoje vertinimo rezultatų analizė.....	44
3.3 Socialinės atskirties problemos Lietuvoje	47
vertinimo rezultatų analizė	47
3.4 Socialinių paslaugų Lietuvoje	49
vertinimo rezultatų analizė	49
IŠVADOS	53
LITERATŪRA	54
PRIEDAI	57

SANTRAUKA

Vilniaus Universiteto Filosofijos fakulteto Socialinio darbo specialybės magistrantas Audrius Šipkauskas atliko tyrimą, kuriuo siekiama nustatyti kovos su skurdu ir socialine atskirtimi Lietuvoje patirtį bei problemas.

Darbo tikslas – atskleisti kovos su skurdu ir socialine atskirtimi Lietuvoje patirtį bei problemas.

Darbo uždaviniai:

1. Atlikti skurdo ir socialinės atskirties problemų Lietuvoje teorinę analizę apžvelgiant Lietuvos socialinę politiką bei ją įgyvendinančias institucijas bei jų veiklą; atskleidžiant skurdo ir socialinės atskirties sampratų teorinius aspektus bei išanalizuojant statistinius duomenis

2. Atlikti tyrimą, kuris leistų nustatyti kovos su skurdu ir socialine atskirtimi Lietuvoje patirtį bei problemas.

Tyrimo metu iškeltos **hipotezės:**

1. Socialinės politikos vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos.
2. Skurdo problemos vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos.
3. Socialinės atskirties problemos vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos.
4. Socialinių paslaugų vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galime teigti, kad:

Socialinės politikos vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos – socialinę politiką Lietuvoje geriau vertina jaunesni, didesnes pajamas gaunantys ir mieste gyvenantys asmenys;

Skurdo problemos vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos – skurdo problemos aktualumas didesnis vyresniems, mažesnes pajamas gaunantiems, kaime gyvenantiems žmonėms;

Socialinės atskirties problemos vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos socialinės atskirties problema Lietuvoje yra dažniau aktuali vyresniems, didesnes pajamas gaunantiems ir kaime gyvenantiems respondentams;

Socialinių paslaugų vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos – jaunesni, didesnes pajamas turintys ir mieste gyvenantys respondentai dažniau socialines paslaugas vertina iš dalies teigiamai.

SUMMARY

Master degree student Audrius Šipkauskas of Social works speciality of Vilnius University, Faculty of Philosophy made analysis, which aim is appoint display experience and problems of struggle against beggary and social ignoring in Lithuania.

Aim of task – display experience and problems of struggle against beggary and social ignoring in Lithuania

Goals of task:

1. Make analysis of Theory of problems of struggle against beggary and social ignoring in Lithuania by making overlooks of Social politics of Lithuania and institutions realizing them, making overlooks of conceptions of theoretical aspects of struggle against beggary and social ignoring and by analysing statistical data.

2. Make analysis that could authorize problems of struggle against beggary and social ignoring in Lithuania.

Hypothesises for analysis:

1. Evaluating social politics depends on age, finances, place of living.
2. Evaluating problems of beggary depends on age, finances, and places of living.
3. Evaluating problems of social ignoring depend on age, finances, place of living.
4. Evaluating Social services depends on age, finances, place of living.

Summing-up results of analysis we can predicable that:

Evaluation of social politics depends on age, finances, place of living – social politics is being evaluated better by the people of younger age, having bigger finances and living in the city;

Evaluation problems of beggary depends on age, finances, places of living - problems of beggary are more relevant to people of older age, having bigger finances, living in the countryside;

Evaluation problems of social ignoring depend on age, finances, place of living. Problems of social ignoring are more relevant to people of older age and having bigger finances, living in countryside in Lithuania;

Evaluating of social service depends on age, finance, place of living – respondents of young age living in the city, getting bigger finances social services appreciate partly positive.

IVADAS

Vykstantys pokyčiai tiek politiniame, tiek visuomeniniame, tiek ekonominiame šalies gyvenime didele dalimi yra savaime suprantami, tačiau visuomenė yra nuo jų pervargusi. Natūraliai didėja įtampa, auga užimtumas, atsiranda vis daugiau ir įvairesnių socialinių problemų ir pan. Tai junta bene kiekvienas visuomenės narys. Savo gyvenime pasigendame stabilumo, ramybės, tikrumo dėl dabarties ir ateities, saugumo garantijų. Mūsų visuomenė toli gražu nėra ideali. Kiekvienas iš mūsų siekia patenkinti savo poreikius ir išvengti frustracijos, išlaikyti pusiausvyrą, todėl susidūrę su sunkumais tampame dar daugiau pažeidžiami, užgriuvusios problemos trukdo ar griaua normalų gyvenimą.

Kaip teigia E. Durkheim, kiekviena tauta turi savo veidą, savo ypatingą sąrangą, savo teisę, savo moralę, savo ekonominę sistemą, tinkamas tik jai ir bet koks apibendrinimas čia beveik neįmanomas (E. Durkheim, 2001, 87). Kaip ir bet kurioje kitoje šalyje, taip ir Lietuvoje, socialinis gyvenimas nekinta labai greitai, reikalingas įdirbis tam, kad būtų pasiekta numatytų rezultatų. Šiuo metu žengiama į žiniomis grindžiamą, greitai besikeičiančią ir technologiškai intensyvią ekonomiką, kurioje investicijos į žmoniškuosius išteklius, informacines technologijas, tyrimus, plėtrą ir įvaizdžio kūrimą turėtų tapti pagrindu ateityje ir užtikrinti žmonijos perspektyvas. Tačiau ar užtenka dėmesio tiems, kurie gyvena skurde ir socialinėje atskirtyje? Skurdas – tai būklė, kai trūksta materialinių, kultūrinių bei socialinių išteklių net mažiausiam gyvenimo lygiui laiduoti (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999). Tuo tarpu vieningos socialinės atskirties apibrėžimo nėra. Šiandien socialinė atskirtis yra apibrėžiama kaip tam tikrų priklausymo sistemų, laikomų visuomenės funkcionavimo pagrindu, žlugimas, tam tikras izoliacijos procesas.

Lietuvoje šiuo metu, atsižvelgiant į tai, jog Lietuvos 2005 metų neoficialiais duomenimis šalyje veikia daugiau kaip 15000 nevyriausybinų organizacijų, o iš jų pagal SIC rinkos tyrimų 2002 atliktą apklausą daugiau kaip 63% organizacijų vienaip ar kitaip prisideda prie skurdo ir socialinės atskirties mažinimo, Lietuvoje 2006 metais įkurtas nevyriausybinų organizacijų, kovojančių su skurdu ir socialine atskirtimi, tinklas, kuris savo veikla siekia prisidėti prie Tūkstantmečio plėtros tikslų, Lietuvos skurdo mažinimo strategijos įgyvendinimo, Bendrojo aprėpties memorandumo, Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos bei kitų nacionalinių dokumentų įgyvendinimo, nevyriausybinų organizacijų veiklos plėtros, bendradarbiavimo su valstybinėmis institucijomis stiprinimo ir santykių institucionalizavimo, bendradarbiavimo skatinimo su Europos skurdo ir socialinės atskirties mažinimo organizacijomis (Praktinis vadovas Lietuvos nevyriausybiniams organizacijoms, 1999).

Labai svarbu, kad ypatingai rūpinamasi būtų iš socialinės pusės tais, kam reikia pagalbos, ypatingai tais, kurie negali patenkinti savo pagrindinių fiziologinių poreikių, skurstančia visuomenės dalimi, kurie yra socialiai atskirti. Labai svarbu stebėti, kad deklaruojami valstybės socialinės politikos tikslai atitiktų keliamus reikalavimus ir vaidintų tinkamą vaidmenį šiandieninėje, šiuolaikinėje visuomenėje, tam reikalingas kovos su skurdu bei socialine atskirtimi veiklos efektyvinimas, visų pirma gebėjimas pasisemti patirties bei esamų problemų analizė. Todėl ir pasirinktas darbo tema – kova su skurdu ir socialine atskirtimi Lietuvoje: patirtis ir problemų analizė.

Socialinė politika valstybėje formuojama tam, kad žmonėms galėtų užtikrinti socialinį saugumą. Nuo socialinės politikos priklauso mūsų valstybės žmonių ekonominė padėtis bei socialinės laisvės. Socialinė apsauga, savo valstybės žmones turi apsaugoti nuo pajamų praradimo. Socialinės paslaugos ir socialinis darbas vaidina svarbų vaidmenį šioje kovoje.

Mažinant skurdą, yra kuriamos įvairios strategijos, tik ne visada jos efektyvios. Tačiau ir patys žmonės turėtų į šias problemas kartais žiūrėti atsakingiau ir bandyti spręsti patiems, o ne nuleidus rankas laukti socialinių pašalpų ir tik iš jų gyventi. Vis dėl to nestabilumo sąlygomis pablogėja didelės visuomenės dalies socialinis – ekonominis statusas.

Vis daugiau žmonių atsidūrusių už normalaus socialinio gyvenimo ribos. Šis sluoksnis nuolat didėja, sukeldamas visuomenės dezorganizaciją ir skatindamas socialinę – psichologinę, o neretai ir visišką tam tikros grupės izoliaciją. Socialinis darbas yra gana nauja daugialypė profesija. Jos kompetencijos pagrindinės sudedamosios dalys yra žinios, vertybės ir įgūdžiai. Be specifinių socialinio darbo žinių, ši profesija žinias gali skolintis ir iš kitų socialinių mokslų. Tai daro socialinį darbą daugialypį ir kompleksišką. Socialinių darbuotojų pareiga - nuosekliai plėtoti savo profesines žinias, ugdytis naujus įgūdžius ir laikantis socialinio darbo vertybių, įsitraukti į nuolatinio mokymosi procesą. Jis reikalauja nuolatinio socialinių darbuotojų tobulėjimo: plėsti ir gilinti žinias, ugdyti įgūdžius ir remtis socialinio darbo vertybėmis. Todėl labai svarbu, kad socialiniai darbuotojai būtų įsitraukti į nuolatinio mokymosi procesą ir aktyviai jame dalyvautų. Tai skatina ne tik kintanti visuomenė, bet ir Lietuvos politinis kontekstas, kuris rodo, kad socialiniams darbuotojams būtina dirbti su skirtingų rasių, tautybės, amžiaus, lyties ar orientacijos žmonėmis.

Darbo tikslas – atskleisti kovos su skurdu ir socialine atskirtimi Lietuvoje patirtį bei problemas.

Darbo uždaviniai:

1. Atlikti skurdo ir socialinės atskirties problemų Lietuvoje teorinę analizę apžvelgiant Lietuvos socialinę politiką bei ją įgyvendinančias institucijas bei jų veiklą; atskleidžiant skurdo ir socialinės atskirties sampratų teorinius aspektus bei išanalizuojant statistinius duomenis

2. Atlikti tyrimą, kuris leistų nustatyti kovos su skurdu ir socialine atskirtimi Lietuvoje patirtį bei problemas.

Rašant darbą buvo naudotasi šia **metodologija**:

- Mokslinės literatūros studijavimas ir analizė
- Statistinių duomenų analizė ir apibendrinimas
- Anketinė apklausa
- Apklausos duomenų analizė.

Darbą sudaro dvi dalys – mokslinės (teorinės) literatūros analizė ir tyrimo aprašymas.

1. SKURDO IR SOCIALINĖS ATSKIRTIES PROBLEMOS LIETUVOJE TEORINĖ ANALIZĖ

1.1. Lietuvos socialinės politikos apžvalga

Socialinę politiką galima apibendrinti kaip valstybės veiklą, kuria siekiama gyventojų gerovės ir ji yra siejama su poreikiais, vertybėmis ir perskirstymu. Tai yra esminiai socialinės politikos dalykai. Socialinė politika apima visas priemones ir veiksmus, nustatytus kaip atliekamus valstybės, kai žmogus bedarbis, serga, turi invalidumą, mirties atveju, teikiant pagalbą šeimoms. Tai gali būti įvairios pensijos, pašalpos bedarbiams, šeimoms. Kaip ir kiekviena politika, taip ir socialinė politika yra nukreipta pagerinti socialinę ir ekonominę situaciją silpniems žmonėms.

Socialinės politikos pagrindiniai principai:

- Universalumas – kiekvienas LR gyventojas turi gauti socialines išmokas, paslaugas;
- Solidarumas – pagrįstas solidarumu tarp dirbančių ir nedirbančių (pensininkų, invalidų, ligonių).

Tam, kad suvokti socialinės politikos esmę, reiktų pažvelgti į socialinės politikos ištakas. Socialinės politikos vystymosi etapai:

1. Skurdžių problemas spręsti pradėta dar Romos imperijoje. Jiems tiesiog buvo nemokamai dalinamos mažą energetinę vertę turinčios sriubos, bilietai į gladiatorių varžybas. Žlugus Romos imperijai, pirmas įstatymas apie skurdžių teises buvo išleistas 1601 m. Anglijoje, 1795 m. įvestos išmokos bedarbiams. Nuo XIX a. socialinė politika buvo glaudžiai susieta su darbo ir bedarbystės problemomis.

Ankstyvajame kapitalizme ne labai kas rūpinosi benamiais, badaujančiais, bedarbiais, sergančiais. Tokios kategorijos buvo išstumtos iš ekonominio gyvenimo kol valstybė jomis pradėjo rūpintis.

2. 1880–1930 m. – eksperimentų ir ieškojimų metai, kai valstybė bandė įvairius socialinius projektus. Kaip pavyzdys pateikiamas vokiečių kancleris Otonas von Bismarkas, kuris įvedė tris pašalpas:

- 1883 m. išmoka ligos atveju
- 1884 m. išmoka įvykus nelaimingam atsitikimui
- 1889 m. senatvės ir invalidumo išmokos

Vokiečių pavyzdys davė stiprų impulsą ieškoti geresnių socialinių sprendimų, daug valstybių pradėjo sekti Vokietijos pavyzdžiu. Bismarkas tvirtino, kad valstybės kišimasis į

socialinius klausimus ne tik galimas, bet ir reikalingas siekiant išlaikyti visuomeninį stabilumą ir pagerinti samdomų darbininkų padėtį.

3. 1930-1950 m. – laikotarpis, kai valstybės kūrė socialines paslaugas. Vis naujos socialinės paslaugos buvo teikiamos vis didesniems žmonių grupėms. Pirmą socialinės paslaugos apėmė pramonės darbuotojus, o paskui ir kaimo. 1950-1975 m. dauguma išsivysčiusių valstybių buvo kritikuojamos dėl kišimosi apimčių. Tuo tarpu dar labiau padidėjo valstybės socialinė politika, apėmė visus sluoksnius, padidėjo išmokų dydžiai ir laikotarpis. Tuo laikotarpiu vienos žmonių grupės pasiekimų siekė ir kitos grupės.

4. Nuo 1975 m. iki XX a. pabaigos atėjo socialinės politikos pervertinimo laikas. Tuo laiku įvyko naftos krizė ir valstybės neturėjo tiek daug pinigų vykdyti savas socialines politikas. Tai periodas, kai dauguma spendimų priimtų socialinėje politikoje buvo nukreipta mažinti ir siaurinti socialines išmokas. Įvyko socialinės politikos prioritetų pasikeitimas visu pirma jaunų ir ekonomiškai aktyvių žmonių atžvilgiu. Buvo stengiamasi juos perkvalifikuoti, mokyti, skatinti mobilumą. Buvo investuojama į žmogų.

Išsivysčiusiose valstybėse augant ūkiui (antriam ir trečiam ūkio sektoriui) buvo pastebėta, kad užsidaro kai kurios ūkio šakos (pirminis ūkio sektorius), tokios kaip žemės ūkis, gavyba. Žmonės dirbę tokiose ūkio srityse prarasdavo darbą ir, jei nesugebėdavo persikvalifikuoti, o kartais ir pervažiuoti gyventi į kitą vietą, papildydavo bedarbių gretas. Valstybės, siekdamos išlaikyti žlungančias ūkio šakas, pradėjo jas subsidijuoti, taip išlaikydamos darbo vietas. Dabar pasigirsta siūlymų tokią praktiką plėsti kitoms, užsidarančioms ūkio šakoms, ar tiesiog bankrutuojančioms įmonėms.

Nors minėjome, kad kiekvienos valstybės socialinė politika yra būdinga tik jai ir turi atitikti konkrečios valstybės poreikius, tam tikri socialinės politikos tikslai yra bendri. Dažniausia išskiriami šie socialinės politikos pagrindiniai tikslai:

- socialinė apsauga, kuri garantuoja pajamas atsiradus socialinei rizikai (liga, senatvė, invalidumas, mirtis, bedarbystė)
- investicijos į žmogų – lygių galimybių suteikimas, jaunos kartos mokymas (tai yra ekonominio vystimosi elementas, kuris labai priklauso nuo valstybinės politikos)
- socialinė ramybė – tai visuomeninio gyvenimo stabilizacija, bendradarbiavimas siekiant tikslo, tolerancijos tarp žmonių. Socialinė ramybė auga kartu su gerove ir politiniu stabilumu
- šeimyninis gyvenimas – šeimyninio gyvenimo akcentavimas, žmonių šiltų tarpusavio santykių puoselėjimas, saugumo šeimoje jausmo sudarymas. Naujų kartų auklėjimas.

Lietuvos socialinė politika susideda iš dviejų dalių: privalomas valstybinis socialinis draudimas ir socialinė parama. Pirmoji funkcija yra skirta aprūpinti žmones netekus pajamų dėl apibrėžto įvykio (nedarbo, senatvės, ligos ir pan.). Antroji funkcija turėtų būti gelbėjimosi ratas tiems, kurie arba neapdrausti socialiniu draudimu, arba tiesiog uždirba labai mažai (pajamos, tenkančios vienam nariui nesiekia minimumo), tuomet iki to minimumo primokama iš biudžeto.

Esminiai socialiniai pokyčiai visuomenėje glaudžiai susiję su žmonių socialinės padėties kaita, atitinkamai didėja socialinės politikos svarba. Valstybė, siekdama užtikrinti šalies socialinį saugumą, formuoja socialinę politiką, įgyvendina socialinę apsaugą (Parsons T., 1999). Politikos formavimą veikia įvairios aplinkybės. Socialiniai pokyčiai glaudžiai susiję su žmonių socialine padėtimi. Vienokią ar kitokią socialinę padėtį atspindi tam tikra socialinė stratifikacija. Ji visuomenėje yra įvairi. Žmonės skirstomi į grupes pagal turta, pajamas, prestižą, socialinę galią, gali būti skirstomi pagal amžių, lytį ir t. t. Demokratinėje visuomenėje keičiasi žmogaus socialinė padėtis. Keisdamasi ji formuoja naujus poreikius bei interesus, keičia žmogaus pasirinkimo galimybes (Giddens A., 1996). Pasirinkimas apima politines, ekonomines ir socialines laisves bei galimybes kurti, gaminti, gyventi gerbiant save bei turint žmogaus teisių garantijas.

Pasak A.Šileikos (2006), kuriant socialiai orientuotą valstybę pirmiausia būtina pozityvi socialinių visuomenės sluoksnių raida: turi mažėti ekonominio ir socialinio išsivystymo skirtumai tarp tų sluoksnių - visuomenė turi judėti vienalytiškumo link. Tai pasireikštų socialinės nelygybės šalyje, tai yra, populiariai šnekant, gyventojų pajamų bei gyvenimo lygio (įskaitant išsimokslinimo plačiąja prasme ir socialinių bei kultūrinių paslaugų vartojimo) tarp visuomenės narių diferenciacijos mažėjimu. Kartu turėtų mažėti socialinė atskirtis, skurde gyvenančiųjų lyginamasis svoris bendroje gyventojų struktūroje bei nuosekliai didėti vidurinis sluoksnis (klasė). „Socialinė politika yra organiškai susijusi su kultūros politika, nes šiuolaikinėje visuomenėje kultūros politikos klausimai atsispindi socialiniame gyvenime“ (Leliūgienė, 2003, p. 28). Taigi socialinė politika glaudžiai siejasi su bendrosiomis valstybės funkcijomis ir apie ją tikslinga kalbėti struktūriškai, t.y. analizuojant tam tikras socialinės politikos, kaip sistemos, dalis.

Pirmiausia šiuo aspektu turėtume kalbėti apie socialinę apsaugą. „Lietuvos socialinės apsaugos sistemą sudaro dvi posistemės: 1) socialinio draudimo posistemė – tai garantijos, kurias turi tik mokantys socialinio draudimo įnašus asmenys; 2) socialinės paramos posistemė – garantijos, kurias turi visi gyventojai priklausomai ne nuo įmokų nokėjimo, bet nuo realaus pagalbos poreikio“ (Žalimienė L., 2003, 18). Antroji paminėtoji posistemė yra aktuali būtent analizuojamuoju atveju, kadangi ji garantuoja (arba turėtų garantuoti) pagalbą tuo atveju, kai pirmoji neužtikrina tam tikrų gyvenimo sąlygų arba asmuo neturi į jas teisių. Kiti autoriai pažymi, kad Lietuvos socialinės apsaugos struktūrą sudaro trys pagrindinės dalys: valstybinis socialinis draudimas, socialinė parama, papildomos socialinės išmokos.

Socialinė parama remiasi stokos principu – asmeniui suteikiama pagalba, jeigu jis neturi lėšų pragyvenimui ir yra nepajėgus pasirūpinti savimi. Neįmokinės socialinės paramos atveju jokių išankstinių nuopelnų iš jo nereikalaujama, tačiau patikrinama, ar tikrai jis nepajėgus savarankiškai išsiversti.

Socialinis draudimas – pagrįstas kontrakto principu. Asmuo gali tikėtis išmokos socialinio pavojaus atveju, jeigu jis iš anksto dalyvavo socialiniame draudime ir savo arba darbdavio įmokomis prisidėjo prie sistemos finansavimo.

Socialinė apsauga apima visas priemones, kurių imasi valstybinės ar privačios institucijos, siekdamos palengvinti namų ūkiams ar individams tenkančią tam tikrų rizikos faktorių bei poreikių našta, susijusią su liga/ sveikatos priežiūra, negalia, senatve, našlyste, šeima, vaikais, nedarbu, būstu, socialine atskirtimi.

Taigi socialinė apsauga Lietuvoje, vykdoma vadovaujantis trimis pagrindiniais principais:

1. Nuopelnų principas - pagal jį teisė į apsaugą ir apsaugos dydis priklauso nuo asmens išankstinio įnašo (įmokos) į socialinės apsaugos sistemą. Įmoka paprastai nustatoma procentine dalimi nuo buvusio darbo užmokesčio, kuris savo ruožtu atspindi, ar/ ir kiek asmuo įdėjo pastangų dalyvaudamas darbo rinkoje iki susidūrimo su socialine rizika.

2. Kategorinis principas - jis reiškia, kad remiami asmenys, priklausantys tam tikrai iš anksto numatyta kategorijai (seni žmonės, vaikus auginančios šeimos ir pan.). Kategorijos nustatomos atsižvelgiant į tai, ar joms gali grėsti pragyvenimo sunkumai ir skurdas. Tačiau susitaikoma su tuo, kad ne kiekvienas į tą kategoriją patekęs žmogus skursta.

3. Stokos arba skurdo, principas - pagal jį remiami tik tie, kurių pragyvenimo šaltiniai yra nepakankami. Tai ištiriama kiekvienu atskiru atveju prieš nusprendžiant suteikti socialinę paramą. (Socialinės politikos grupė, 2001, p. 135).

Bet koku atveju čia svarbus vaidmuo tenka institucijoms, įgyvendinančioms socialinę politiką Lietuvoje.

1.1.1. Socialinę politiką įgyvendinančio institucijos, jų veiklos analizė

Institucijos labai svarbios visuomenės gyvenime. Kadangi institucija - visuomenės organizuotumą ir bendradarbiavimą išreiškiantis darinys ar mechanizmas, tvarkantis dviejų ar daugiau individų elgesį, joms būdingas socialinis tikslas ir pastovumas, dažnai viršijantis individo gyvenimo trukmę ir ketinimus, su žmonių bendradarbiavimą lemiančių taisyklių kūrimu ir įgyvendinimu. Iš esmės terminas *institucija* paprastai vartojamas kalbant apie papročius ir elgesio

dėsningumus, svarbius visuomenei, taip pat - apie konkrečias valstybės valdymo ir viešųjų paslaugų tiekimo organizacijas. Institucijos, kaip socialinės tvarkos žmonių bendruomenėse dariniai ir mechanizmai yra vienas pagrindinių socialinių mokslų (sociologijos, politologijos, ekonomikos) tyrimo objektų. Institucijos yra glaudžiai susijusios su teise, su formalia politinių sprendimų priėmimo ir jų įgyvendinimo sistema. Institucijų atsiradimas ir raida yra pagrindinė istorijos mokslo tema, galbūt todėl ir yra tokie svarbi visuomenės nuomonė apie jas.

Reikia pažymėti, kad institucijos kaip atskiri, formalūs dariniai gali būti žmonių sukurti specialiai, kaip priemonė kažkokiai veiklai. Tačiau bendrai institucijų kūrimasis, raida ir veikimas yra reiškinys, kuris yra visuomenės savaiminės saviorganizacijos rezultatas, priklausantis ne tik nuo sąmoningos, valingos, apgalvotos žmonių veiklos (Merton R.,1997).

Svarbiausia institucija Lietuvoje, įgyvendinančia socialine politika galime laikyti Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos misija yra įgyvendinti efektyvią darbo ir socialinės apsaugos politiką, siekiant sukurti kokybiško užimtumo galimybes ir užtikrinti visuomenės socialinį saugumą, šeimos gerovę ir socialinę sanglaudą.

2007 metais ministerija savo misiją vykdė, siekdama šių strateginių tikslų:

1. Pritraukti daugiau žmonių į darbo rinką, užtikrinti teisingus darbo santykius ir tinkamas darbo sąlygas, efektyviau investuoti į žmogiškuosius išteklius.

2. Siekti efektyvios socialinės apsaugos, sudaryti palankias sąlygas šeimoms bei užtikrinti socialiai pažeidžiamų gyventojų grupių socialinę integraciją.

Remiantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2007 metų veiklos ataskaita, matome, kad siekiant **antrojo strateginio tikslo**, 2007 metais buvo įgyvendinamos šios programos:

„Neįgaliųjų socialinė integracija“, „Socialinių paslaugų plėtra įstaigose prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos“, „Parama socialiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms ir kita ministerijos veikla“, „Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“, „Vaiko teisių į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą visuomenės gyvenime įgyvendinimas“, „Valstybinės pensijos, šalpos ir kitos socialinės paramos išmokos“, „Išmokos vaikams“, „Jaunimo politikos įgyvendinimas“, „Specialioji Europos pabėgėlių fondo programa“.

Įgyvendinus šias programas pasiekti šie svarbiausi rezultatai:

Techninės pagalbos priemonėmis aprūpinta 24309 asmenų. Suaugusių poreikis techninės pagalbos priemonėms, patenkintas 65 procentais; vaikų poreikis techninės pagalbos priemonėms patenkintas 81 procentu, poreikis elektriniams vežimėliams – 87 procentais. Įgyvendinant Nacionalinę žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programą, 22 proc. Sunkų neįgalumo lygį turinčių asmenų dalyvavo reabilitacijos ir socialinių paslaugų programose; reabilitacijos ir socialines paslaugas gavo ir savarankiškumą atstatė ar padidino 51000 neįgaliųjų; įsigyta 10 neįgaliesiems vežti pritaikytų transporto priemonių; neįgaliųjų poreikiams pritaikyta 42

objektai, 270 butų; pritaikytas informacijos ir komunikacijos priemonės naudojo apie 4200 neįgaliųjų; 11 proc. sunkių neįgalumo lygį turinčių asmenų ir neįgalių vaikų dalyvavo ugdymo ir užimtumo programose; ugdymo procese dalyvavo apie 7600 neįgaliųjų; apie 6300 neįgaliųjų įdarbinta, užimta darbo terapija ar kitomis užimtumo formomis; kultūros, sporto, poilsio veiklose dalyvavo apie 14000 neįgaliųjų; visuomenei prieinamą informaciją apie neįgaliųjų teises, socialinės neįgaliųjų integracijos politikos formavimo pokyčius gavo apie 35800 neįgaliųjų; 340 neįgaliųjų šeimoms, kurios augina vaikus iki 16 metų (besimokančius – iki 18 metų), buvo mokamos kompensacijos komunalinėms paslaugoms, elektros energijos ar telefono išlaidoms apmokėti ar kurui įsigyti; finansinė parama suteikta 952 aukštosiose mokyklose studijuojantiems neįgaliesiems.

Vykdamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 metų rugsėjo 13 d. nutarimu Nr. 1002 „Dėl Lietuvos Respublikos 2004–2006 metų nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plano įgyvendinimo 2005–2006 metų priemonių patvirtinimo“ patvirtintą priemonę „Remti psichologinės pagalbos tarnybas, teikiančias geros kokybės psichologinės pagalbos telefonu paslaugas“ 2007 metais visose psichologinės pagalbos tarnybose atsiliepta į 262 tūkst. skambučių. Į linijas gyventojams sudaryta galimybė prisiskambinti iš fiksuoto ryšio AB TEO ir mobiliojo ryšio Bitė, Omnitel ir Tele-2 operatorių.

Socialinį darbą dirbančių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo mokymuose dalyvavo 2629 darbuotojai.

Įgyvendinant Nacionalinę antidiskriminacinę 2006–2008 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 metų rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 907, organizuotuose mokymuose bei konferencijoje dalyvavo 300 asmenų.

Įgyvendinant Valstybinės smurto prieš moteris mažinimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007–2009 metų plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 metų gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1330, 2007 metų priemonės kompleksinė pagalba ir įvairios paslaugos buvo suteiktos 1838 nuo smurto nukentėjusioms moterims; 152 smurtautojams suteiktos individualios psichologinės konsultacijos ir grupinė terapija; mokymuose smurto prieš moteris prevencijos klausimais dalyvavo 250 asmenų.

Įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. sausio 10 d. nutarimą Nr. 5 „Dėl Nacionalinės gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijos įgyvendinimo 2005–2013 metų priemonių patvirtinimo“, paremta 2-jų vyresnio amžiaus žmones atstovaujančių nevyriausybinių organizacijų veikla.

Įgyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. spalio 12 d. nutarimu Nr. 1000 patvirtintą Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros 2007–2009 metų programą, buvo įgyvendinti 32 socialinių paslaugų įstaigų plėtros projektai 26 savivaldybėse; rekonstruotose ar naujai įkurtose

socialines paslaugas teikiančiose įstaigose įvairios paslaugos bus teikiamos 2890 klientų, įsteigtos 77 darbo vietos.

Organizuotas valstybinio masto socialinės apsaugos darbas Lietuvoje pradėtas nuo pirmųjų nepriklausomos valstybės atkūrimo dienų (Grigas R., 2001).

Jau 1918 m. Vilniuje, susikūrus pirmajai Lietuvos vyriausybei, buvo įsteigta atskira Viešųjų darbų ir maitinimo ministerija su Socialinės apsaugos, Maitinimo ir Darbo departamentais. Vėliau, 1919 m. pradžioje, vyriausybės buveinę perkėlus į laikinąją sostinę Kauną, Viešųjų darbų ir maitinimo ministerija buvo pertvarkyta į dvi ministerijas: Darbo ir socialinės apsaugos bei Tiekimo ir maitinimo. Darbo ir socialinės apsaugos ministerija, neilgai tegyvavusi, 1919 m. spalio 29 d. įstatymu (VŽ. Nr.16) buvo likviduota ir jos darbas pavestas Vidaus reikalų ministerijai, įsteigiant naują Darbo ir socialinės apsaugos departamentą su trimis skyriais: Darbo, Socialinės apsaugos ir Tremtinių grąžinimo.

Nuo 1924 m. pradžios Darbo ir socialinės apsaugos departamentas pertvarkytas į Vyriausiąją darbo ir socialinės apsaugos inspekciją, kuri 1937 m. vėl pavadinta Darbo ir socialinės apsaugos departamentu. Apie dvidešimt metų čia buvo koncentruojamas valstybinio socialinės apsaugos darbo vykdymas ir tvarkymas. Socialine apsauga vadinta valstybės globa tų gyventojų, kurie dėl savo socialinės būklės negali savęs iki galo, kaip reikiant aprūpinti ar sudaryti tinkamas sau gyvenimo sąlygas greta kitų, šiuo požiūriu pajėgių gyventojų sluoksnių. Tuomet socialinė apsauga skirstyta į šias pagrindines sritis: darbo apsaugą, socialinį draudimą ir socialinę globą (Bakk A., Grunewald K., 1997).

Siekdama strateginių tikslų, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įgyvendina šiuos uždavinius:

- rengia pagal savo kompetenciją Lietuvos Respublikos įstatymų, Vyriausybės nutarimų ir kitų teisės aktų projektus;
- įgyvendina darbo rinkos, darbo rinkos profesinio mokymo, darbuotojų saugos ir sveikatos darbe, darbo apmokėjimo ir jo garantijų politiką;
- įgyvendina valstybinę socialinės paramos bei socialinių garantijų mažas pajamas gaunantiems gyventojams politiką;
- įgyvendina vaikų, jaunimo, šeimos socialinės paramos ir darbo politiką; numato pagrindines neįgaliųjų socialinės integracijos kryptis ir koordinuoja neįgaliųjų socialinės integracijos procesą;
- įgyvendina valstybinio socialinio draudimo ir pensijų politiką; analizuoja vykdomą socialinės apsaugos ir darbo, socialinių grupių politiką, jos ekonominį pagrindimą, prognozuoja pagrindinius socialinius rodiklius;

- įgyvendina darbo ir socialinę politiką ir pagal kompetenciją moterų ir vyrų lygių galimybių politiką, susijusią su Lietuvos Respublikos integravimusi į Europos Sąjungą;
- koordinuoja moterų ir vyrų lygių galimybių politikos įgyvendinimą visose veiklos srityse;
- koordinuoja pasirengimą administruoti Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramą žmonių išteklių plėtrai;
- koordinuoja trišalio socialinių partnerių bendradarbiavimo klausimus ir socialinės politikos įgyvendinimą visose veiklos srityse;
- užtikrina valstybinio socialinio draudimo, socialinės paramos ir darbo sistemų funkcionavimą, reguliavimą bei tobulinimą.

Taigi kaip matome, šiuolaikinėje rinkos santykiams pagrįstoje visuomenėje socialinės apsaugos ir darbo politikos vaidmuo yra itin svarbus. Lietuvos Respublikoje už socialinės apsaugos ir darbo politiką atsakinga LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Lietuvoje Socialinės apsaugos ir darbo ministerija kartu su jai pavaldžiomis institucijomis, savivaldybėmis, socialiniais partneriais, nevyriausybinėmis organizacijomis bei kitomis suinteresuotomis institucijomis įgyvendina labai svarbią kiekvienam žmogui funkciją - jo darbo ir socialinę apsaugą. Ši veikla tampa ypač reikšminga rinkos santykiams grįstoje visuomenėje bei integruojantis į Europos Sąjungą. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai šioje srityje tenka pagrindinis ir labiausiai atsakingas vaidmuo.

1.1.2. Socialinės problemos Lietuvoje

Lietuvos, kaip ir daugelio kitų šalių visuomenei būdingos tam tikros socialinės problemos. Visuomenė diferencijuojasi pagal pajamas ir turtą, didėja bedarbystė ir nusikaltimai, gausėja narkomanų, taip pat tokių žmonių, kurie prašo išmaldos ar neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, neįgaliųjų socialinio statuso suvokimas – šios ir kitos problemos tampa Lietuvos kasdienybe. Akivaizdu, jog perėjimas iš komunistinės totalitarinės visuomenės į demokratinę išryškino iki tol Lietuvoje nematytus sunkumus. Kadangi tokie socialinių įvykių raidai nepasiruošta, tai ir minėti sunkumai išgyvenami skaudžiau. Be to socialinių problemų turinys pasižymi kultūriniu savitumu kurio esmę nusako specifinis tautinis mentalitetas bei savita istorinė raida (Ruškus J., 2001, p. 5). Socialinė politika yra nukreipta būtent į esamų socialinių problemų vykdymą, tačiau tai – sudėtinga

sistema, kuriai sukurti bei pritaikyti esamai situacijai (dažniausiai nuolatos kintančiai) reikalinga ne tik laikas, bet ir tam tikri žmoniškieji ištekliai, turintys atitinkamą kompetenciją, teisės aktai ir pan.

Pasauliniame kontekste, maždaug prieš du dešimtmečius, didžiausia problema buvo skurdas. Vakarų Europoje, tuo metu išgyvenusioje vadinamąjį „aukso amžių“, kai gerovė pasiekė labai aukštą išsivystymo lygį, situacija buvo panaši. Vėliau, kada žmonės Europoje tapo palyginti turtingi, skurdas jau nebevaikino svarbiausio vaidmens, atskiriant individus ar grupes nuo visuomenės. Pavyzdžiui bedarbiai Vokietijoje, gauna didžiulę pašalpą. Todėl jie nejučia būtiną darbą dirbti, tačiau tuo pat metu jie yra atskirti nuo visuomenės, kadangi jie bedarbiai. Tai akivaizdžiai parodo, kad socialinė atskirtis nebūtinai reiškia skurdą. Taigi socialinė politika kiekvienoje valstybėje yra labai individuali, turinti tik pačius bendriausius bruožus kalbant pasauliniu kontekstu. Kiekvienos valstybės socialinė politika turi būti orientuota į tos konkrečios valstybės socialines problemas.

Lietuvoje, socialinių problemų samprata laikui bėgant taip pat kito. Bedarbystė, visuomenės diferenciacija, neįgaliųjų padėtis dar neseniai buvo vertinama ne kaip socialinė, o kaip individuali problema, t. y. kaip žmogaus nesugebėjimą prisitaikyti prie kintančių socialinių sąlygų. Tačiau konceptualus lūžis įvyko 6 – ajame dešimtmetyje, kai amerikiečių sociologas C.W.Mills (1959) individualius sutrikimus atskyrė nuo socialinių problemų. Kol tik keli žmonės tėra paliesti vieno ar kito sunkumo, tol problema yra individuali. Kai tik su tais pačiais sutrikimais susiduria daugiau žmonių, pritraukiamos visuomenės, žiniasklaidos dėmesys ir problemos pasidaro socialinės (Ruškus J., 2001).

Lietuvoje šiuo metu vis dažniau minimos tokios problemos kaip skurdas ir socialinė atskirtis, apie jas bus kalbama nuosekliau ir plačiau kituose šio darbo skyriuose, kadangi tai tiesiogiai siejasi su darbo tema.

Lietuva nėra ypatinga šalis Europos Sąjungos ir pasaulio kontekste, jai būdingos daugelyje šalių sutinkamos socialinės problemos (pajamų stygius pasitraukus iš darbinės veiklos dėl senatvės, nedarbingumas ar nedarbas, pajamų stygius netekus maitintojo, specialios išlaidos, susijusios su vaikų priežiūra ir auklėjimu ir su kitų išlaikomų šeimos narių priežiūra, medicininė priežiūra, lėšų stygius kukliam gyvenimui (Pieters D., 1998, p. 43).

Apibendrinant socialines problemas Lietuvoje galime teigti, kad daugelio sunkumai ar problemos yra ne individualios, o socialinės, ir į jas orientuota socialinė politika, kurios efektyvumas savo ruožtu priklauso nuo daugelio faktorių, nuo pačios socialinės sistemos veiklos. Tinkamos tokio pobūdžio veiklos užtikrinimui reikia ne tik valstybės situaciją bei poreikius atitinkančios socialinės politikos, bet ir ją įgyvendinančios sistemos sukūrimo.

1.2. Skurdo sampratos teoriniai aspektai

Skurdas socialinės apsaugos terminų žodyne (1999) apibrėžiamas kaip būklė, kai trūksta materialinių, kultūrinių bei socialinių išteklių net mažiausiam gyvenimo lygiui laiduoti.

Skurdas yra alkis, kai neturi pastogės, kai laiku nesiteikiama gydytojo pagalba sergant. Skurdas yra neturėti galimybės lankyti mokyklos, baimė dėl ateities. Skurdas yra bejėgiškumas, laisvės ir atstovavimo neturėjimas. Skurdas yra žmogiškosios esmės pamirimas. Skurdas riboja žmogaus galimybes gyventi tinkamomis sąlygomis, laisvėje, ilgai sveikai ir kūrybingai, gyventi oriai ir kitų gerbiama (Skurdo mažinimo Lietuvoje strategija, 2000).

Skurstančiais vadinami tie žmonės, kurių pajamos ir kiti ištekliai (materialiniai, kultūriniai, socialiniai) yra tokie menki, kad neužtikrina Lietuvos visuomenei įprastų gyvenimo standartų. Dėl per menkų pajamų ir kitų išteklių tie žmonės negali dalyvauti veiklos srityse, kurios laikomos įprastomis kitiems visuomenės nariams (Skurdo mažinimo Lietuvoje strategija, 2000).

Skurdas ir menkos pajamos neleidžia realizuoti savo pilietinių teisių ir gyventi visaverčio gyvenimo. Skurdas mažina teises į švietimą, sveikatos priežiūros paslaugų kokybę, pakankamą apsirūpinimą būstu. Pagal vartojimo struktūrą vargšai beveik visas pajamas išleidžia maistui, komunalinėms paslaugoms. Tuo tarpu išlaidos sveikatos priežiūrai, švietimui, laisvalaikiui, kultūrai yra neproporcingai mažos. Tarp gyventojų grupių, kurioms gresia skurdas, atsiduria šeimos su nepilnamečiais vaikais.

Skurdas gali būti nagrinėjamas kokybine ir kiekybine išraiška. Kokybinė išraiška – atskirtis, kai skurstantieji priskiriami socialinei grupei, įgyja atskiros socialinės klasės statusą, su tik jai būdingomis elgesio normomis, vaidmenų pasiskirstymu, vertybių sistema. Socialinei atskirčiai noriu suteikti didžiausią dėmesį savo pasisakyme, nes tolesni prelegentų pasisakymai palies sveikatos, švietimo, ekonomikos ir kitas sritis, įtakančias skurdo problemos buvimą ar jo mažinimo priemones. Kiekybinė skurdo išraiška analizuojama remiantis įvairiais ekonominiais rodikliais.

Skurdžioji visuomenės dalis, yra mažiau priklausoma nuo įvairių institucijų: darbo, švietimo, sveikatos apsaugos paslaugų, į jas silpniau įtraukta. Jei visuomenę suprasime kaip dinamiškų santykių tinklą, kintantį, nesibaigiantį procesą, tai nuskurdusieji nėra nei veiklūs bendruomenių dalyviai, nei žmonių tarpusavio ryšių kūrėjai, skatinantys įvairių struktūrų plėtotę. Jų poziciją galima aiškinti vaidmenų, atstumo nuo kitų sluoksnių, vietos socialinėje hierarchijoje ir kt. kategorijomis. Žvelgiant iš demokratinės visuomenės nacionalinio saugumo pozicijų, svarbu pabrėžti, kad saugumas (būklė, kai saugojami svarbūs visuomenės, asmenybės, bendrijų interesai) siejamas su piliečių, gyventojų kokybiško gyvenimo būdo garantija. Lietuvos nacionalinio saugumo koncepcijoje pažymima, jog šiuolaikinė saugumo užtikrinimo strategija turėtų labiausiai remtis

vidine tautos jėga ir nuostata, jog kiekvienas Respublikos pilietis yra nacionalinio saugumo dalis ir veikėjas. Vidinio saugumo teorijoje pabrėžiama, jog svarbu sukurti „tokį gyvenimo standartą ir tokį žmogaus dalyvavimą visuomenės gyvenime, kuriam esant kiekvienam garantuojamos lygios startinės galimybės“ (Vosyliūtė A., Kasparavičienė V., Maniukaitė G., Kocai E., 2004, p.7).

Tiek R.Lazutkos, tiek A. Vosyliūtės nuomone, skurdas ne vien lėšų stygius, bet jis taip pat pasireiškia negalėjimu dalyvauti visuomenės gyvenime. Tai ir nepakankamos pajamos ir išteklių, kuriais galima būtų užsitikrinti pragyvenimą, stoka, ir menkas maitinimasis, bloga sveikata, socialinė diskriminacija, atskirtis ir nedarbas, neprieinamas išsilavinimas, benamystė ir panašiai. Būdinga ir tai, kad skurstantieji nedalyvauja priimant sprendimus socialiniame, kultūriniame, pilietiniame gyvenime.

Vienas iš skurdo tyrimo pradininkų B.S.Rowntree 1901m. Anglijoje rašė, kad šeimos laikomos skurstančiomis, kai jų pajamos yra nepakankamos „įsigyti minimumą reikmenų paprasčiausio fizinio produktyvumo išlaikymui“. Tokį skurdo supratimą lėmė tuometinis ekonominis poreikis daugiausia paprastai fizinei darbo jėgai (Socialinės politikos grupė, 2001, p.103; 104).

Lietuvoje yra pagrindine skurdo priežastimi dažniausia yra nedarbas. Nedarbo, ilgalaikio nedarbo bei jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje apie du kartus viršija Europos Sąjungos valstybės narių vidurkį. Dėl nedarbo žmonės negali pakankamai užsidirbti, todėl sukuriama nuolatinio skurdo situacijos, nors tai stabilizuoja darbo užmokesčio didėjimą, aktyviausi visuomenės nariai skatinami ieškoti darbo užsienyje, kas savo ruožtu mažina einamąjį socialinio draudimo finansavimą bei didina švietimo reikmes, atsirandančias dėl protų nutekėjimo.

Taip pat, daugėja vyresnio amžiaus gyventojų ir invalidumo atvejų, mažėja šių žmonių galimybės gauti pajamų ir didėja mokesčių mokėtojams tenkanti našta (Skurdo būklės Lietuvoje 2001 metų pranešimas).

R.Lazutka bando sugrupuoti skurdo priežastis: tai skurdas, atsirandantis dėl vadinamųjų patologinių veiksnių ir struktūrinis skurdas.

Pirmajai grupei, skurdas dėl patologinių veiksnių, susijęs su skurstančiųjų žmonių elgsena ar bruožais. Galima teigti, kad kai kurių žmonių skurdo priežastis yra tam tikras jų elgesys arba būdas. Savo ruožtu tokios skurdo priežastys aiškinamos remiantis individualistiniu, šeimyniniu ir subkultūriniu požiūriu.

Struktūrinis požiūris skurdo priežastis sieja su visos visuomenės savybėmis. Šiuo atveju irgi išskirtinos bent trys skurdo priežastys. Klasiniu požiūriu skurdas susijęs su dalies žmonių marginalizavimu ekonominės gamybos procese. Tie žmonės neturi pakankamų gamybos išteklių, todėl negali naudotis ir ekonominės veiklos rezultatais tokiu mastu, kad neskurstų.

Kitas struktūrinio skurdo aiškinimas grindžiamas viešųjų tarnybų („agentūrų“) silpnumu. Ir trečias struktūrinio skurdo aiškinimas siejamas su visuomenės nelygybe (Socialinės politikos grupė, 2001, p.110).

Skurdas dažnai pasikartoja iš kartos į kartą ir tai vadinama skurdo ciklu, kurio pagrindinė priežastis dažniausiai yra menkas išsilavinimas, bloga sveikata. Kai skurdas pašalinamas, elgesys turi tendenciją keistis. Skurdas kartojasi, t.y. „paveldimas“, ne visuomet, nes priešingu atveju nebūtų veiksminga jokia socialinė pagalba.

Apibendrinant įvairius šaltinius ir tyrimų duomenis galima nustatyti dažniausius požymius, nusakančius skurstančiojo charakteristiką ir lemiančius jo elgesį. Skurstantiems būdingos šios charakteristikos:

Lytis. Moterų vadovaujami namų ūkiai.

Šeimos dydis. Namų ūkiai, kuriuose gyvena trys ir daugiau vaikų, nepilnos šeimos.

Išsilavinimas. Žemesnis nei pagrindinis išsilavinimas yra nuspėjamas kaip skurdo kraštutinitumas.

Užimtumas. Yra lemiama skurdo paplitimo priežastis. Pažymėtina, kad auguma nepilnų šeimų, kuriose moterys augina mažamečius vaikus, negali derinti pareigų darbe ir šeimoje. Lietuvoje dažniausiai skursta nepilnos šeimos, kurių galva dažniausiai yra moteris. Pagrindinis jų pajamų šaltinis yra pašalpos.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje pagrindinė skurdo priežastis yra darbo vietų stoka ir labai mažas minimalus darbo užmokestis. Žmonės dėl labai mažų pajamų skursta ir dažnai negali gyventi pilnaverčio socialinio gyvenimo. Skurdas sąveikauja beveik su visomis socialinėmis problemomis – emocinės problemos, alkoholizmas, nedarbas, lyčių diskriminacija, medicininės problemos, kriminališkumas (Kubilinskienė L., 1993). Ši sąveika yra sudėtinga, nes kitos problemos gali būti skurdo priežastimi, tačiau kai kurių skurdas taip pat yra priežastis. Skurdo sąlygos lemia, kad atsiranda atstūmimas, nepasitikėjimas šeimos nariais, silpni ryšiai tarp partnerių, tėvų ir vaikų ir pan. esminiams šeimos funkcionavimo pokyčiams įvykti reikalinga išorinių sistemų parama. Skurdo sąvoka ne ekonomine, o žmogiškąja prasme, nurodo ne konkretų pajamų kiekį, o nebuvimą balanso tarp žmogaus galimybių ir norų.

1.3. Socialinės atskirties sampratos teoriniai aspektai

Socialinė atskirtis gali būti apibūdinama kaip visuomenės atsisakymas savo narių, jeigu jų gyvenimo būdas neatitinka visuomenės nuostatų arba jie negali palaikyti įprastos socialinės

sąveikos, neturėdami tam reikalingų materialinių išteklių, išsilavinimo. Didžiausią poveikį socialinės atskirties didėjimui turi socialiniai ekonominiai faktoriai, tokie kaip vartojimo lygis, švietimas, darbas, užimtumas, amžius, lytis. Pavyzdžiui nedidelės pajamos sumažina galimybes pasinaudoti švietimo paslaugomis, įgyti paklausią darbo rinkoje specialybę. Tai sudaro sąlygas nedarbo ar mažai apmokamo darbo atsiradimui. Įsitvirtinusi skurdo kultūra trukdo žmonėms grumtis su savo vargu, keisti nepalankias gyvenimo sąlygas. Jie žino tik savo pačių vargus, savo pačių gyvenimo būdą. Tyrėjai pažymi, kad skurdo kultūra yra sunkiai pakeičiamas dalykas, syki atsiradusi ji funkcionuoja kaip nepajudinami rėmai, lemiantys žmonių elgesį (V.Kavolis, 1996).

Taigi socialinė atskirtis – visuomenės atsisakymas atskirų savo narių, jeigu jų gyvenimo būdas neatitinka visuomenės nuostatų arba jie negali palaikyti įprastos socialinės sąveikos, neturėdami tam reikalingų materialinių išteklių, išsilavinimo ir pan.. Socialinę atskirtį gali sukelti ir socialinės apsaugos sistemos trūkumai, neleidžiantys daliai gyventojų pasinaudoti šios sistemos galimybėmis (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999).

Socialinių mokslų atstovai vis dar neranda vieningo socialinės atskirties apibrėžimo. Didysis klausimas yra šis: ar visa tai yra susiję su skurdu, ar ne? Kai kurie socialinę atskirtį bando paaiškinti vienu paprastu sakiniu: „kas yra viduje ir kas išorėje“. Iš tiesų tai kol kas geriausias apibrėžimas, kadangi jis palieka erdvės naujoms atskirties teorijoms ir sampratoms, nes iki šiol pasireiškė daugybė jos formų (Kuitniauskas M., 2005).

Lietuva atkūrė nepriklausomybę ir sugrįžo į pasaulio bendriją kaip nepriklausoma valstybė 1990 metais. Nors mūsų šalis turi senas valstybingumo tradicijas ir nepriklausomos demokratinės raidos patirtį, išsaugoti per penkiasdešimt okupacijos metų nebuvo lengva.

Atkūrusi politinę nepriklausomybę, Lietuva siekia liberalizuoti visuomenę iš esmės pertvarkyti ūkį rinkos ekonomikos kryptimi, vykdydama radikalias socialines ir ekonomines reformas. Šių reformų tikslas – sukurti tokią visuomenę, kurioje galėtų maksimaliai atsiskleisti Lietuvos žmonių galimybės, jiems būtų garantuotos visos teisės ir laisvės, sudarytos sąlygos vaisingai dirbti, šviestis, saugiai jaustis ištikus ligai, negaliai ar sulaukus senatvės. Kitaip tariant, visų reformų tikslas turi būti žmogus.

Deja pirmieji, laisvos Lietuvos, reformos metai nebuvo lengvi. Šalia viltingų dalykų, matome ir skaudžias netektis – gyvenimo trukmės ir realių gyventojų pajamų mažėjimą, didėjantį nedarbą, nepriteklus švietimo, sveikatos ir kitose svarbiose sferose (Socialinis pranešimas 1995).

Socialinės atskirties raidos tendencija – nuo politinės diferenciacijos į socialinę. Dešimtmetė socialinės atskirties raida yra dvejopa: a) revoliuciniu laikotarpiu ji sunkiai sumenko – dėl pagrindinių ekonominių bei politinių pilietinių teisių įgyvendinimo; b) evoliuciniu antrosios Lietuvos Respublikos raidos tarpsniu ji laipsniškai auga, o jos struktūra sparčiai diferencijuojasi.

Kuo toliau tuo labiau atskirties kaitą lemia pasauliniai globalizacijos procesai bei nacionalinė integracijos politika.

Žmogus gali susidurti su vadinamais socialiniais pavojais, arba socialinėmis rizikomis:

- Prarasti darbo pajamas dėl senatvės, negalios, ligos, nedarbo, mokymosi (persikvalifikavimo), reabilitacijos, šeimos nario slaugos;
- Prarasti išlaikymą dėl sutuoktinių skyrybų, dėl maitintojo mirties;
- Atsiradus specialių poreikių: vaikų išlaikymas, sveikatos priežiūra ir reabilitacija, mokymosi kaštai, didelės išlaidos būstui, neįgalaus žmogaus išlaikymo kaštai, konsultacijų ir juridinės pagalbos išlaidos;
- Nepajėgumas užsitikrinti bent minimalų socialinį – kultūrinį egzistavimą.

Šie pavojai socialiniais laikytini dėl dviejų priežasčių. Pirma, visuomenė juos pripažįsta reikšmingais, antra, asmuo ar šeima savarankiškai be visuomenės pagalbos su tais pavojais negali susidoroti.

Kitaip tariant, socialinę apsaugą galima suprasti kaip visapusišką žmogaus apsaugą nuo pajamų praradimo. Ši apsauga pasireiškia pinigineis išmokomis socialinių rizikų atvejais. (Socialinės politikos grupė 2001, p -134).

1990m. spalio mėnesį, Lietuvos seimui priėmus Valstybinį socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymą, buvo pradėta socialinės apsaugos reforma. Apsibrėžta ir dėl paties socialinės apsaugos objekto. Taigi valstybinę socialinę apsaugą sudaro privalomas socialinis draudimas ir socialinė parama. Socialinės politikos uždavinių ir veiksmų kryptys nusakytos: valstybinio socialinio draudimo, gyventojų užimtumo, darbo apmokėjimo, gyventojų pajamų garantijų, neįgaliųjų socialinės integracijos, valstybinio socialinio draudimo, pensijų ir kituose svarbiuose socialinės apsaugos įstatymuose bei norminiuose aktuose (Leliūgienė I., 1997).

Lietuvos Respublikos konstitucija garantuoja kiekvienam piliečiui lygias teises, tačiau valstybė ne visada sudaro galimybes jiems naudotis šiomis teisėmis. Šiandien piliečiai gali laisvai naudotis pagrindinėmis politinėmis ir pilietinėmis teisėmis bei laisvėmis, tačiau socialinėmis ir ekonominėmis teisėmis - ne visada. Nors pagrindinės socialinės ekonominės teisės – teisė gauti minimalias pajamas ir gauti socialinę apsaugą – yra deklaruojamos, žmonės kol kas nėra apsaugoti nuo nedarbo ir skurdo. Socialinės apsaugos sistema turi būti stabili, su aiškiais finansavimo ir pagalbos teikimo taisyklėmis, parama suteikiama tiems, kuriems ji būtina, bei remtis kiek galima didesne pasirinkimo laisve. (Specialistų žvilgsnis 2003).

Daug kas priklauso nuo to, kad šiuolaikinis konkurencijos pasaulis ir kintantys socialiniai santykiai sukuria situacijas, kurių pagrindiniai bruožai yra neapibrėžtumas ir nestabilumas. Galutinai prisitaikyti prie išorinio pasaulio individas nebeįstengia, nes jam visą laiką tenka derintis prie išorinio kintančių išorinių aplinkybių.

Socialinė izoliacija pasireiškia socialinių ryšių susilpnėjimu ar visišku išnykimu bei socialinio atstumo tarp tam tikros marginalinės grupės ir visuomenės atsiradimu. Žmogus šiuo atveju jaučiasi bejėgis, negalintis patenkinti savo poreikių bei įvykdyti visuomenės keliamų reikalavimų. Socialinė izoliacija dar labiau sustiprėja, jei žmogus nesulaukia pagalbos, kurios viena iš rūšių – socialinis darbas, o visuomenėje suformuojama nuostata, jog šis žmogus kitoks, dažniausiai blogas, kad tokių žmonių reikia vengti. Galima teigti, kad socialinė izoliacija tampa gynybos mechanizmu, saugančiu nuo visuomenės puolimo. (Mokslo darbai. Socialinis darbas 2(2), 2002, p.136).

1.3.1. Neįgalieji ir pagyvenę asmenys kaip socialinės atskirties rizikos grupė

Gatvės vaikai, valkatos, benamiai, neįgalieji, buvę kaliniai, prostitutės, narkomanai, chroniški alkoholikai, čigonai ir kiti, visi, kurių pats buvimas yra socialinės atskirties bei skurdo šaltinis ir dažnai padarinys, jeigu nėra bandoma jų integruoti ar reintegruoti į visuomenę.

Visi socialiniai atskirčiai priklausantys asmenys nėra aktyviai įtraukiami į užimtumo ir prevencijos programas ir jų skaičius, bent jau vizualiai didėja. Stokojama konstruktyvaus dialogo su šių ir kitų skurstančių žmonių interesus atstovaujančioms labdaros, paramos ar kitomis nevyriausybinėmis organizacijomis; sprendimai dažnai priimami kabinetuose ir retai kada padeda išnaudoti potencialias tokių organizacijų galimybes. (Skurdo būklės Lietuvoje 2001 m. pranešimas 2001).

Kaip ir daugelio kitų sričių, taip ir socialinės atskirties grupių problemos taip ir lieka dažniausiai neišspręstos. O pagrindinė priežastis - didelis lėšų stygius, kurias skiria mūsų vyriausybė, tačiau kartais ir didelis žmonių abejingumas kito žmogaus socialinėms problemoms.

Neįgaliųjų socialinė atskirtis: tam tikrų grupių atskirtis visuomenėje, kaip suprantame, jau nėra naujas reiškinys. Neįgaliųjų socialinė atskirtis, priklausomai nuo laikmečio ir kultūrinio konteksto, įgaudavo vis kitokių, naujų formų. Dar ne taip seniai neįgalieji būdavo uždaromi į specialiąsias institucijas. Šiandiena nesunkiai galima identifikuoti tokias socialinės atskirties formas kaip tarpasmeninių kontaktų ambivalentiškumas, profesionalizmo dominavimas humanizmo atžvilgiu, instucionalizacija bendruomenių tarnybų stoka. (Ruškus J., 2002).

Kaip gyvena neįgalieji, kokie jų poreikiai, bei lūkesčiai, ar visada sprendžiamos neįgaliųjų žmonių problemos ir kaip jas suvokia visuomenė? Skatinti žmonių savitarpio supratimą, mažinti neįgaliųjų socialinę atskirtį privalu, juk negalia – dar ne kliūtis visaverčiam gyvenimui, saviraiškai ir tobulėjimui. Teisinga socialinė politika – svarbus kiekvienos demokratinės valstybės saugumo ir

stabilumo garantas. (Petrauskas A., 2003). Lietuvai atgavus nepriklausomybę, iškilo daugybė klausimų, kaip padėti neįgaliems žmonėms. Jau 1991 m. buvo priimtas "Invalidų socialinės integracijos įstatymas", kuris apibrėžė lengvatas ir teises neįgaliesiems.

Negalė gali būti konflikto su gyvenimu priežastis: žmogus netikėtai praranda savarankiškumą, fizinę jėgą, galimybę judėti, orientaciją, netenka draugų, negali dirbti mėgstamo darbo ir pan. Negalė atima iš jo galimybę lygiomis teisėmis su sveikaisiais dalyvauti visuomenės gyvenime. (M.d. Specialusis ugdymas 1999).

Apie neįgaliųjų integraciją kalbama daug ir iš įvairių perspektyvų įvairūs visuomenės sluoksniai, valdžios struktūros ir patys neįgalieji. Tokiu būdu stengiamasi suteikti sąlygas neįgaliesiems gyventi visuomenėje pilnavertį gyvenimą, sudarant sąlygas jiems savarankiškai ir oriai veikti. Tačiau ne visada šios kalbos virsta konkrečiais darbais ir ne visi darbai padaromi iki galo (Kaminskas A., 2000).

Socialinė neįgaliųjų integracija nėra teorija - tai daugiau mokslinė ir praktinė paradigma. Socialinė integracija yra mąstymo ir vertinimo būdas, jungiantis visas socialine sąveika ir socialinėmis struktūromis grįstas teorijas ir praktines idėjas. Drauge socialinė integracija yra opozicinė segregacinio modelio paradigma. (Ruškus J., 2002).

Visos pastangos integruoti neįgaliuosius į socialinį gyvenimą duoda labai mažus rezultatus, turint omenyje realią integraciją. Net jei negalios žmonės yra toleruojami aplinkinių, neturinčių negalios žmonių, bet retai kada turi su jais realių socialinių kontaktų ar dalyvauja bendrame socialiniame gyvenime.

Galėtume išskirti du integracijos aspektus:

- Funkcinė integracija – žmonės su negalia gyvena ir dirba normalios visuomenės aplinkoje, kaimynystėje su kitais žmonėmis;
- Socialinė integracija – neįgalieji turi socialinius kontaktus su negalios neturinčiais kaimynais ir draugais, kartu praleidžia laisvalaikį integruotoje aplinkoje. (Socialinio darbo su proto negalios vaikais pagrindai 1999).

Lietuvoje šiuo metu yra pasiekta tik funkcinė integracija. Siekdami socialinės integracijos, mes labai dažnai susiduriame su nuomone, kad neįgalieji turėtų gyventi integruotai bendruomenėse, beveik niekas neneigia tokios jų teisės, tačiau, „tik ne mano kieme“.

Iš tiesų čia nėra nieko keista. Žmonės su negalia labai ilgai gyveno didelėse įstaigose atskirti nuo visuomenės ir neretai ligi šiol taip gyvena. Gyvenimas grupiniuose namuose – tai vis tiek gyvenimas grupėje (Laužikas J., 1993). Tokiu būdu aplinkiniai susiduria tik su neįgaliųjų grupėmis, ir beveik niekada individualiai. Jei žmonės su ir be negalios neturi galimybės pažinti vieni kitų, jie jaučiasi nepatogiai kontaktuodami. Abi grupės turi išmokti gyventi kartu, o tai įmanoma tik per

individualų bendravimą. Todėl Vakarų Europoje intensyvėja naujo požiūrio į neįgaliųjų globą sklaida – paramos modelis. (Socialinio darbo su proto negalios vaikais pagrindai 1999).

Neįgaliųjų gyvenimo kokybė tiesiogiai priklauso nuo jų gaunamų pajamų. Finansiniu požiūriu geriau gyvena tie neįgalieji, kurie be gaunamos pensijos savo piniginę papildė ir iš darbo santykių gautomis pajamomis. Todėl privalu siekti jog visi neįgalieji, galintys ir norintys dirbti, turėtų papildomų pajamų šaltinį – darbą.

Tačiau šalies įmonių restruktūrizacija skaudžiai palietė neįgalius žmones. Nepakankamas darbuotojų profesinis pasirengimas, pasenusi technologija ir nekonkurencinga produkcija sąlygoja tai, kad neįgaliųjų visuomeninių organizacijų įmonėse nuolat smuko gamyba, o joje dirbančių neįgaliųjų per pastaruosius metus sumažėjo net 3 – 4 kartus. O juk neįgaliųjų asmenų užimtumas – vienas iš pagrindinių neįgaliųjų integracijos į visuomenę rodiklis. Deja, daugiau kaip pusė darbingo amžiaus neįgaliųjų neturi darbo.

Atkreiptinas dėmesys į tai jog neįgaliųjų integracija į darbo rinką trikdo tiek objektyvios, tiek subjektyvios darbinio užimtumo problemos (Petrauskas A., 2003, p.15;16).

Pagrindinis neįgaliųjų, ir sveikųjų mūsų visuomenės narių tikslas – efektyviai integruotis ir padėti integruoti į visuomenę, kad neįgalieji nesijaustų atstumti ir socialiai atskirti nuo įgalios visuomenės.

Pagyvenę žmonės kaip socialinė atskirtis: socialinės atskirties problema aktuali socialinėje politikoje pagyvenusių žmonių kontekste, nes senatvė apriboja galimybes dalyvauti visuomenės gyvenime. Senatvėje socialinė atskirtis gali atsirasti dėl nepakankamo pajamų lygio, neišplėto socialinių paslaugų seniems žmonėms tinklo, nepritaikyto būsto ir pan. (Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos, 2002).

Socialinės apsaugos sferoje įprasta senatvę konstruoti kaip socialinę riziką, t.y. tokią gyvenimo situaciją, kai žmogaus gyvenimui gali kilti pavojus (Berger P.L., Luckman T., 1999). Todėl gerovės valstybėse siekiant užtikrinti šalies gyventojams saugią senatvę yra kuriamas išsėtas socialinės apsaugos priemonių arsenalas. Tačiau pastaruoju metu, vis ryškiau nujaučiant senstančių visuomenių potencialas ir įvertinant jau esamas problemas pagyvenusių žmonių socialinės apsaugos srityje, vis aktyviau skamba socialinių tyrinėtojų raginimai kritiškai pažvelgti į senatvės sampratą ir, sutelkus tarptautinius pajėgumus, drauge ieškoti galbūt ir visiškai naujų originalių pagyvenusių žmonių gerovės užtikrinimo sprendimų (Stankūnienė V., Jonkarytė A. ir kt. 2003).

Europos Sąjungos socialinės apsaugos teisės aktais nurodoma, kad teikiant socialinę apsaugą asmenys negali būti diskriminuojami dėl savo amžiaus. Formuojant socialinės politikos principus ir ją įgyvendinant svarbu laikytis šios nuostatos. Socialinėje apsaugoje diskriminacija dėl amžiaus pirmiausia gali pasireikšti pajamų lygio reguliavimo ir užimtumo politikoje. Ji gali sudaryti prielaidas

pagyvenusių žmonių kaip socialinės grupės išstūmimui iš aktyvaus gyvenimo, jų galimybių susiaurinimui ir kartu socialinei atskirčiai.

Senatvės atveju socialinės apsaugos poreikis kyla ne tik dėl darbinų pajamų praradimo, bet ir dėl savarankiškumo fizine bei psichine prasme sumažėjimo. Šiais atvejais socialinės piniginių paramos modelius papildė socialinių paslaugų modeliai. Socialinės paslaugos – tai pagalbos asmenims teikimas nepinigine forma ar globos pinigais, siekiant jų integracijos į visuomenę (Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos, 2002).

Taipogi socialinė parama vyresnio amžiaus žmonėms yra socialinės apsaugos sistemos elementas. Tai yra, kai kiti asmenys įsipareigoja „rūpintis senu žmogumi, kuris dėl objektyvių priežasčių negali savimi pasirūpinti“, ir galėtume suvokti kaip socialinę paramą. Tokią paramą vadiname socialine todėl, kad tais atvejais, kai žmogus negali savarankiškai užtikrinti savo saugumo poreikių, remdamasi socialinio solidarumo tarp žmonių principu, jis gali pretenduoti sulaukti reikiamos pagalbos iš šalies. (Stankūnienė V.; ir kt., 2003).

Vyresniame amžiuje išvengti skurdo galimybės yra nedidelės, nes pagyvenusiems žmonėms labai sunku įsidarbinti ir gauti papildomų pajamų. Pagyvenusių žmonių grupėje dažniausiai skursta vieniši asmenys, našlės moterys ir labai seni žmonės tai yra virš 85 metų.

Taip pat kaip ir visiems gyventojams taip ir pagyvenusiems žmonėms labai svarbi yra užimtumo politika. Todėl socialinė politika turėtų garantuoti tokias pat galimybes dalyvauti darbo rinkoje, kaip ir bet kuriam kitam piliečiui, nediskriminuojant dėl amžiaus (Suslavičius A., 1998). Iki pensinio ir pensinio amžiaus asmenų užimtumą socialinė politika gali ir riboti, ir skatinti. Vienur ji palankesnė pagyvenusiems žmonėms, kitur jų dalyvavimas darbo rinkoje sulaukus pensinio amžiaus ribojamas tiesiogiai ir netiesiogiai. Esant dideliame nedarbe, pagyvenusių žmonių užimtumo plėtojimas vertinamas neigiamai, kadangi jis riboja ir siaurina jaunesniųjų galimybes integruotis į darbo rinką. (Socialinio darbo institutas, 2002).

Žmonės sulaukę vyresnio amžiaus, tačiau dar nepensinio, dažniausiai netenka jokių pajamų, nes darbdaviai mieliau renkasi jaunosios kartos atstovus. Taigi, vieną pagrindinių, iki pensinio amžiaus užimtumą reguliuoja socialinė politika. Ir tik nuo jos priklauso didžiosios dalies pagyvenusių žmonių ekonominė ir socialinė padėtis.

1.4. Socialinių problemų sprendimo perspektyva: socialinės paslaugos ir socialinio darbuotojo vaidmuo įgyvendinant socialinę politiką

Paslaugų apibūdinimai yra labai įvairūs. Pats bendriausias – paslauga – tai nematerialinė gėrybė (Auštrevičius P., Pupkevičius D., Treigienė D., 1991), taip pat pat paslaugos apibrėžiamos kaip nemateriali veikla, kuri prisideda prie žmonių poreikių tenkinimo (Pass Ch. Kowes B., Davies L., 1997). Taip pat paslaugą galima suvokti kaip tam tikrą funkciją ar veiklą, kuri turi paklausą arba poreikį (Pirs D., 1997). Kadangi paslauga suvokiama kaip tam tikra nemateriali gėrybė, jų sistema apima labai įvairaus pobūdžio bei paskirties, įvairovę. „Paslaugų sferai, palyginti su materialių vertybių gamyba, būdingi specifiniai ypatumai“ (Kindurys V., 1998, 18). Visų pirma paslaugoms būdinga tai, kad jos teikiamos ir vartojamos vienu metu. Šis požymis būdingas visoms paslaugoms, ne išimtis – socialinės paslaugos, kurios ir yra aktualiausios šiame darbe.

Socialinės paslaugos gali būti teikiamos tiek viešajame, tiek privačiame ar nevyriausybiniam sektoriuje, priklausomai nuo to, kokia šalies, kurioje teikiamos paslaugos, socialinės apsaugos sistema (Guščinskienė J., 1999).

Socialinių paslaugų terminas šiuo metu yra itin populiarus kalbant apie valstybės pagalbą žmogui, taip pat skurdo ir socialinės atskirties kontekste. Tačiau kalbant apie socialines paslaugas kaip apie terminą vėlgi susiduriama su tam tikru neapibrėžtumu bei nokonkretimu. „Socialinių paslaugų termino, jų turinio samprata yra skirtinga, kai kalbama: 1) apskritai apie socialinę sritį, socialinę infrastruktūrą; 2) tik apie socialinės apsaugos sistemą; 3) apie socialinę paramą socialinio darbo kontekstu. Šiuo kontekstu socialinės paslaugos suprantamos kaip ta dalis socialinės apsaugos sistemos, kuri dažniausiai neparemta kliento įnašais (paslaugos asmenims teikiamos pagal poreikį, nepriklausomai nuo jų įmokų mokėjimo) ir teikiama ne piniginių išmokų, o paslaugų forma“ (Žalimienė L., 2003, 11). Mums aktualus socialinių paslaugų kontekstas ne plačiuoju (kada socialinės paslaugos suvokiamos apskritai kaip visuomenei teikiamos tokios paslaugos kaip švietimas, sveikatos priežiūra ir pan.), o kiek siauresne prasme – tai paslaugos, kurios teikiamos šiuolaikinėje visuomenėje siekiant spręsti tam tikras socialines problemas, tame tarpe ir skurdo bei socialinės atskirties problemą.

Pasak L.Žalimienės (2003, 12) socialinės paslaugos išskiriamos iš socialinės apsaugos sistemos remiantis keturiais kriterijais:

- Formos – tai pagalba nepinigine forma;
- Tikslas – siekiama padėti socialiai pažeidžiamiems visuomenės nariams, užtikrinti jų integraciją į visuomenės gyvenimą;
- Finansavimo būdo – teisė į paslaugas dažniausiai neparemta kliento įnašų mokėjimu;
- Išlaidų kompensavimo būdo – tai valstybės subsidijuojamos paslaugos, klientas už jas moka ne rinkos kainomis arba visai nemoka.

Socialinės paslaugos – tai tarsi visuomenės įsipareigojimas teikti pagalbą jos reikalingiems kitiems visuomenės nariams. Socialinės paslaugos vis dažniau šiuolaikinėje visuomenėje apibūdinamos kaip galimas socialinių problemų sprendimo būdas.

Kadangi kiekvienoje valstybėje, priklausomai nuo jos politikos socialinių paslaugų samprata kiek skiriasi, analizuodami socialines paslaugas kaip galimybę (perspektyvą) socialinėms problemoms (skurdui bei socialinei atskirčiai) spręsti, turime pabrėžti, kad Lietuvoje socialines paslaugas reglamentuoja Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas.

Taigi socialinės paslaugos yra viena iš sudedamųjų socialinės paramos (socialinės politikos) sudedamųjų dalių. Kalbant apie socialines paslaugas kaip apie perspektyvą sprendžiant skurdo bei socialinės atskirties problemą Lietuvoje, galime pažymėti, kad svarbiausias socialinių paslaugų tikslas – patenkinti asmenų gyvybinius poreikius bei sudaryti žmogaus orumą nežeminančias sąlygas, kada asmuo nepajėgus atlikti to savarankiškai, o galutiniu socialinių paslaugų tikslu galėtume laikyti siekį atkurti asmens gebėjimą vėl tapti pilnateisiu visuomenės nariu bei pilnavertiškai joje funkcionuoti. Taip pat, kaip pastebi L.Žalimienė (2003, 18), socialinės paslaugos gali būti teikiamos ir prevencijos tikslais. Socialinių paslaugų teikimui svarbu tai, kad nuolat ieškoma veiksmingesnių, racionalesnių, tikslingesnių socialinių paslaugų, kaip paramos pažeidžiamiesiems visuomenės nariams, organizavimo būdų. Iš esmės socialines paslaugas sąlygoja šalyje galiojantys teisės aktai (žr. priedas Nr. 1).

Socialinės paslaugos – tai paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime.

Socialinių paslaugų tikslas – sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį. Socialinės paslaugos teikiamos siekiant užkirsti kelią asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms kilti, taip pat visuomenės saugumui užtikrinti.

Socialines paslaugas gali gauti įvairios žmonių grupės: senyvo amžiaus asmenys ir jų šeimos, asmenys su negalia ir jų šeimos, likę be tėvų globos vaikai, socialinės rizikos vaikai ir jų šeimos, socialinės rizikos šeimos, vaikus globojančios šeimos, kiti asmenys ir šeimos.

Socialinės paslaugos gali būti teikiamos tiek socialinių paslaugų įstaigose (socialinės globos namuose, šeimynose, laikino gyvenimo namuose, dienos socialinės globos centruose, savarankiško gyvenimo namuose, socialinės priežiūros centruose, bendruomeninėse įstaigose ir kt.), tiek asmens namuose.

Pagrindiniai socialinių paslaugų teikimo organizatoriai yra savivaldybės. Savivaldybės atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijose gyventojams užtikrinimą planuodama ir organizuodama socialines paslaugas, kontroliuodama bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros kokybę. Savivaldybė vertina ir analizuoja gyventojų socialinių paslaugų poreikius, pagal gyventojų poreikius prognozuoja ir nustato socialinių paslaugų teikimo mastą ir rūšis, vertina ir nustato socialinių paslaugų finansavimo poreikį.

Savivaldybė kasmet sudaro ir tvirtina socialinių paslaugų planą pagal socialinių paslaugų planavimo metodiką, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. lapkričio 15 d. nutarimą Nr. 1132.

Apskričių viršininkai steigia, reorganizuoja ir likviduoja regioninės reikšmės socialinių paslaugų įstaigas bei užtikrina jų funkcionavimą, rengia ir įgyvendina apskrities socialinių paslaugų programas ir projektus.

Dėl socialinių paslaugų, kurių teikimą finansuoja savivaldybė iš savo biudžeto lėšų ar iš valstybės biudžeto specialiųjų tikslinių dotacijų savivaldybių biudžetams, skyrimo asmuo (vienas iš suaugusių šeimos narių) ar jo globėjas, rūpintojas raštišku prašymu kreipiasi į asmens (šeimos) gyvenamosios vietos savivaldybę.

Savivaldybės institucijos nustatyta tvarka paskirti socialiniai darbuotojai nustato pareiškėjo socialinių paslaugų poreikį. Nustatant poreikį, kompleksiskai vertinami šeimos narių gebėjimai, galimybės bei motyvacija spręsti savo šeimos socialines problemas, palaikyti ryšius su visuomene bei galimybes tai ugdyti ar kompensuoti šeimos interesus ir poreikius atitinkančiomis bendrosiomis socialinėmis paslaugomis ar socialine priežiūra.

Sprendimas dėl socialinių paslaugų skyrimo asmeniui (šeimai) socialinio darbuotojo, nustačiusio asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikį, teikimu, priimamas savivaldybės institucijos nustatyta tvarka.

Asmuo, besikreipiantis socialinių paslaugų, turi pateikti socialiniam darbuotojui visą būtina informaciją, susijusią su asmens poreikio socialinėms paslaugoms vertinimu.

Išskirtiniais atvejais, kai asmuo (šeima) patiria fizinį ar psichologinį smurtą arba kyla grėsmė jo fiziniam ar emociniam saugumui, dėl bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros skyrimo asmuo (vienas iš suaugusių šeimos narių) ar jo globėjas, rūpintojas gali kreiptis į kitą, ne asmens (šeimos) gyvenamosios vietos, savivaldybę.

Socialinių paslaugų įstaigų steigėjai yra apskričių viršininkai, savivaldybės, nevyriausybines organizacijos.

Socialinių paslaugų įstaigų ir socialinių programų priežiūrą bei vertinimą atlieka Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (www.sppd.lt).

Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros programa - tai regioninių socialinių paslaugų projektų finansavimas iš valstybės biudžeto lėšų. Savivaldybės ir nevyriausybinės organizacijos teikia konkursui projektus, kuriuos atranka socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu sudaryta komisija.

Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros programos tikslas – gerinti socialinių paslaugų infrastruktūrą bendruomenėse, šiuo tikslu skatinti geros kokybės socialinių paslaugų teikimą, didinti jų prieinamumą socialinės rizikos šeimoms ir vaikams, neįgaliesiems, senyvo amžiaus žmonėms, tam naudoti visus galimus išteklius: žmogiškuosius, finansinius, materialinius. Vykdam programą, modernizuojamos ir steigiamos socialinių paslaugų įstaigos, skirtos labiausiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms.

Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros programos uždaviniai:

toliau decentralizuoti socialinių paslaugų organizavimą ir teikimą, mažinant socialinių paslaugų infrastruktūros skirtumus savivaldybėse;

plėsti kompleksinį socialinių paslaugų įstaigų tinklą bendruomenėse, rūpintis, kad jos teiktų kuo įvairesnes, kokybiškas socialines paslaugas, orientuotas į pagalbą šeimoms;

kuo plačiau įtraukti į šios Programos įgyvendinimą vietos bendruomenes – didinti savivaldybių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimą rengiant bendrus Programos projektus, numatant jų atsakomybę už šių projektų įgyvendinimą, skatinti įvairias viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės formas;

siekti, kad socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros finansavimas būtų siejamas su privačių investicijų, įvairių tarptautinių fondų, Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos gavimo planavimu ir naudojimu.

1998–2006 metų laikotarpiu Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros programai įgyvendinti iš valstybės biudžeto bei iš Europos Tarybos vystymo banko skirta iš viso 38,62 mln. litų, 54 savivaldybėse įgyvendinti 194 socialinių paslaugų įstaigų plėtros projektai. Įgyvendinus visus šiuos projektus socialinės paslaugos pradėtos teikti vidutiniškai 9,3 tūkst. klientų per mėnesį, įkurtos 825 naujos darbo vietos.

Respublikos Vyriausybės 2006 m. spalio 12 d. nutarimu Nr. 1000 patvirtinta Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros 2007–2009 metų programa (Žin., 2006, 111-4316), kurią įgyvendinant kasmet bus skelbiami socialinių paslaugų įstaigų plėtros konkursai.

Socialinės paslaugos glaudžiai siejasi su socialiniu darbu. Socialinis darbas – tai veikla, padedanti asmeniui, šeimai spręsti savo socialines problemas pagal jų galimybes ir jiems dalyvaujant, nežeidžiant žmogiškojo orumo ir didinant jų atsakomybę, pagrįstą asmens, šeimos ir visuomenės bendradarbiavimu (Savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų partnerystė, 2001).

. Socialinį darbą dirba socialinių paslaugų įstaigose dirbantys socialiniai darbuotojai, socialinių darbuotojų padėjėjai. Dirbti socialiniu darbuotoju turi teisę asmuo, įgijęs aukštąjį socialinio darbo ar jam prilygintą išsilavinimą. Reikalavimus socialiniams darbuotojams ir socialinių darbuotojų padėjėjams nustato Socialinių paslaugų įstatymo 20 ir 37 straipsniai.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. rugpjūčio 3 d. įsakymu Nr. A1-223 „Dėl Socialinį darbą dirbančių darbuotojų pareigybių sąrašo patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 96-3608) patvirtintas Socialinį darbą dirbančių darbuotojų pareigybių sąrašas. Šis sąrašas nustato pagal darbo sutartį socialinį darbą dirbančių darbuotojų pareigybes. Sąraše išvardintiems darbuotojams yra skaičiuojamas socialinio darbo stažas. Sąrašo 5 punkte išvardinti darbuotojai privalo dalyvauti socialinių darbuotojų atestacijoje. Sąrašo 4, 6 ir 7 punktuose išvardinti darbuotojai socialinių darbuotojų atestacijoje dalyvauja laisvanoriškai.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. lapkričio 21 d. įsakymu Nr. A1-181 „Dėl socialinį darbą dirbančių darbuotojų pareigybių sąrašo ir socialinį darbą dirbantiesiems prilyginamų pareigybių sąrašo patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 112-5050) patvirtintas Socialinį darbą dirbantiesiems prilyginamų pareigybių sąrašas. Šis sąrašas nustato valstybės tarnautojų, kurių pareigybės prilyginamos socialinio darbo pareigybėms, sąrašą. Sąraše išvardintiems darbuotojams yra skaičiuojamas socialinio darbo stažas, jie gali laisvanoriškai dalyvauti socialinių darbuotojų atestacijoje.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. spalio 16 d. įsakymu Nr. A1-288 „Dėl Socialinį darbą dirbančių darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2006, Nr. 111-34241) yra patvirtintas Socialinį darbą dirbančių darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos aprašas. Šis aprašas taikomas apskaičiuoti tarnybinių atlyginimų koeficientų dydžius bei kitas darbo apmokėjimo sąlygas biudžetinėse įstaigose socialinį darbą dirbantiems darbuotojams (vadovams, socialiniams darbuotojams, socialinių darbuotojų padėjėjams).

Konkrečius įstaigos ar organizacijos darbuotojų tarnybinius atlyginimus (koeficientais) bei kitas darbo apmokėjimo sąlygas turi nustatyti vadovas, vadovaujanti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. liepos 8 d. nutarimu Nr. 511 „Dėl biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos tobulinimo“.

Įstaigų ir organizacijų vadovų tarnybinius atlyginimus (koeficientais), personalinius priedus prie tarnybinių atlyginimų bei skatinimo sąlygas turi nustatyti aukštesnė organizacija.

Socialinį darbą dirbantieji yra įtraukti į darbuotojų, turinčių teisę į kasmetines pailgintas atostogas, sąrašą. Jų atostogų trukmę reglamentuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 18 d. nutarimas Nr. 941 „Dėl kai kurių kategorijų darbuotojų, turinčių teisę į kasmetines pailgintas atostogas, sąrašo ir šių atostogų trukmės patvirtinimo“ (2003, Nr. 73-3375).

Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinius reikalavimus nustato, socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimą bei socialinių darbuotojų atestaciją reglamentuoja socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-92 „Dėl Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei Socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašų patvirtinimo“ ir vėlesni jo pakeitimai (Žin., 2006, Nr. 43-1569; Nr. 79-3123; 86-3375; Nr. 91-3586).

Socialinių darbuotojų kvalifikaciniai reikalavimai nustato reikalavimus socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų veiklai, išvardina pagrindines jų funkcijas, jiems organizuojant ir teikiant paslaugas bei vertinant šių paslaugų veiksmingumą. Taip pat nustato sąlygas, kada asmens išsilavinimas gali būti prilyginamas socialinio darbo išsilavinimui.

Socialinių darbuotojų atestacijos tvarka reglamentuoja socialinių darbuotojų kvalifikacijos kėlimą, jų profesinės kompetencijos bei praktinės veiklos įvertinimą ir kvalifikacinių kategorijų suteikimą.

Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos aprašas detalizuoja socialinių darbuotojų profesinės kvalifikacijos tobulinimo formas, socialinių darbuotojų kvalifikacijos kėlimą vykdančias įstaigas (įmones, organizacijas), socialinių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo programų atranką, socialinių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo finansavimą ir kt.

Šiame apraše taip pat yra reglamentuojamas socialinių darbuotojų padėjėjų bei socialinį darbą dirbantiesiems prilyginamų darbuotojų (valstybės tarnautojų, kurie dirba savivaldybių Socialinės paramos skyriuose ir Vaiko teisių apsaugos tarnybose bei Apskričių viršininkų administracijų Socialinių reikalų skyriuose) kvalifikacijos kėlimas. Aprašas nustato šių darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo formas ir trukmę, jų kvalifikacijos kėlimą vykdančias įstaigas (įmones, organizacijas), jų kvalifikacijos tobulinimo programų derinimą, socialinio darbo „gerosios patirties“ sklaidą ir kt.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. sausio 19 d. įsakymu Nr. A1-24 „Dėl Vyriausiosios socialinių darbuotojų atestacijos komisijos ir jos nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2006, Nr. 10-380) patvirtinta Vyriausioji socialinių darbuotojų atestacijos komisija. Komisija vykdo socialinių darbuotojų kvalifikacinių kategorijų suteikimo ir pratęsimo darbus, nagrinėja socialinių darbuotojų skundus, konsultuoja socialinius darbuotojus atestacijos klausimais, teikia informaciją apie socialinių darbuotojų atestacijos eigą.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 31 d. įsakymas Nr. A1-217 „Dėl socialinių darbuotojų kvalifikacijos kėlimo programų ir socialinio darbo metodinių centrų atrankos konkurso nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2006, Nr. 86-3376) nustato reikalavimus socialinių

darbuotojų kvalifikacijos kėlimo programoms ir jų atrankai bei reikalavimus socialinio darbo metodiniams centrams ir šių centrų atrankai.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. lapkričio 30 d. įsakymas Nr. A1-3170 „Dėl socialinę globą teikiančių darbuotojų darbo laiko sąnaudų normatyvų patvirtinimo“ nustato ilgalaikę, trumpalaikę ar dienos socialinę globą teikiančių darbuotojų darbo laiko sąnaudas pagal atskiras socialinės globos gavėjų grupes. Šie normatyvai taikomi nustatant socialinę globą teikiančio personalo (socialinių darbuotojų, socialinių darbuotojų padėjėjų, socialinių pedagogų, psichologų, sveikatos priežiūros specialistų) sudėtį ir skaičių pagal atskiras socialinės globos gavėjų grupes.

Informaciją, susijusią su socialinių darbuotojų atestacija bei socialinį darbą dirbančiųjų kvalifikacijos kėlimu, teikia Socialinių darbuotojų rengimo centras (SDRC) –Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos padalinys.

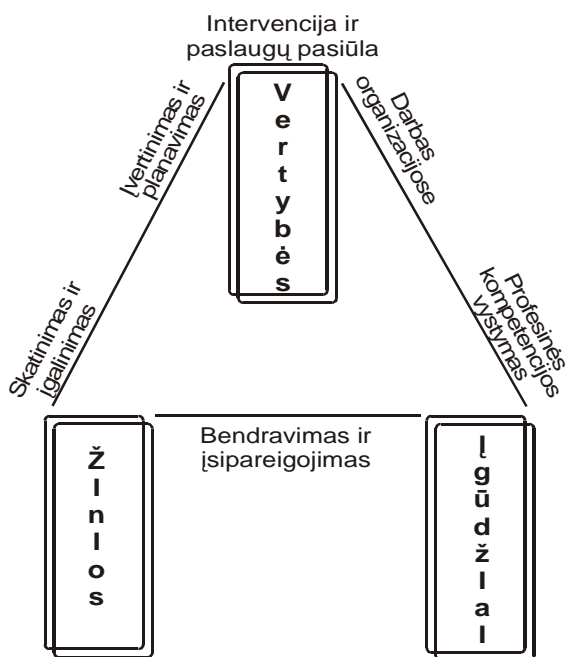
SDRC užtikrina socialinių darbuotojų atestacijos ir socialinį darbą dirbančiųjų profesinės kvalifikacijos tobulinimo sistemų funkcionavimą, techniškai aptarnauja socialinių darbuotojų atestacijos komisijas, kaupia socialinį darbą dirbančiųjų duomenų banką, bendradarbiaujant su Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija, inicijuoja ir organizuoja socialinio darbo „gerosios patirties“ sklaidos renginius savivaldybių, apskričių ir nevyriausybinų organizacijų darbuotojams ir kt.

R. L. Barkeris (1995) Socialinio darbo žodyne kompetencija vadina sugebėjimą atlikti darbą ar kitą įsipareigojimą. Kompetencija socialiniame darbe apima visus susijusius edukacinius ir empirinius reikalavimus: rodytus gebėjimus per įvertinimo ar atestavimo egzaminą, taip pat gebėjimą atlikti darbo užduotis ir, laikantis vertybių bei profesinio etikos kodekso, pasiekti socialinio darbo tikslus.

Kieran O’Hagan (1997) siūlo 6 bendras socialinio darbo užduotis, kurias, jos teigimu, galima vadinti kompetencijos sritimis: 1) bendravimas ir įsipareigojimas; 2) skatinimas ir įgalinimas; 3) įvertinimas ir planavimas; 4) intervencija ir paslaugų pasiūla; 5) darbas organizacijose; 6) profesinės kompetencijos ugdymas.

Atliekant socialinį darbą šios kompetencijos atsiranda ir gali būti pagrįstos tik pritaikius ŽINIAS, VERTYBES ir ĮGŪDŽIUS. Socialinis darbuotojas, kuris savo darbe bandydamas bendrauti ir įsipareigoti kuriam nors klientui, turinčiam konkrečią problemą, privalo remtis teorine literatūra ir tyrimais, ieškoti naujų papildomų žinių apie klientą ir apie problemą (ŽINIOS); jis turi būti nuovokūs ir jautrus atsiradus etinių sunkumų (VERTYBĖS); be to turi pademonstruoti išvalgumą ir pagrįstumą veikdamas (ĮGŪDŽIAI) (Louise C. Johnson, 1996).

Tik praktine veikla, kuri grindžiama vertybėmis, kuri tinkamai atliekama ir paremta žiniomis, kritine analize ir refleksija, yra laikoma kompetentinga. (Kieran O’Hagan, 1997).

1 schema. Socialinio darbo kompetencijos kolonos (Kieran O'Hagan, 1997)

Kieran O'Hagan (1997) pasiūlyta socialinio darbo kompetencijos schema yra labai svarbi, ją galima pavadinti pagrindine, stengiantis geriau suprasti socialinio darbuotojo kompetencijas.

Lietuvoje socialinių paslaugų teikimas bendruomenėje organizuojamas vadovaujantis šiais pagrindiniais principais (Socialinių paslaugų katalogas, 2000):

Decentralizacijos. Tai pagrindinis socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo principas. Teikiant socialines paslaugas siekiama kuo daugiau funkcijų deleguoti žemesnėms valdymo grandims, priartinant socialines paslaugas prie žmogaus gyvenamosios vietos.

Planavimo. Socialinės paslaugos turi būti planuojamos, įvertinant bendruomenės narių poreikius ir apibrėžiant socialinių paslaugų teikimo prioritetus.

Deinstitucionalizacijos. Stacionarių globos įstaigų laipsniškas restruktūrizavimas ir institucinei globai alternatyvių socialinių programų rengimas ir įgyvendinimas bendruomenėje.

Bendradarbiavimo. Socialinių paslaugų teikėjai turi bendradarbiauti su socialinių paslaugų gavėjais; kitais socialinių paslaugų teikėjais: kitomis bendruomenės institucijomis - sveikatos priežiūros, vaikų teisių apsaugos, teisėsaugos, švietimo ir kt. įstaigomis; kitais specialistais, nevyriausybiniomis organizacijomis, savanoriais bei neformaliais paslaugų teikėjais.

Atvirumo bendruomenei. Socialines paslaugas teikiančios įstaigos turi būti atviros bendruomenės gyventojams. Bendruomenėje turi būti skleidžiama informacija apie socialinių paslaugų tinklą ir apie atskiras paslaugų rūšis bei socialinių paslaugų gavimo sąlygas.

Prieinamumo. Socialinės paslaugos turi būti prieinamos tiems žmonėms, kuriems jų reikia. Kiekvienas bendruomenės narys turi teisę kreiptis dėl paslaugų teikimo ir poreikio paslaugoms įvertinimo.

Adekvatumo. Turi būti teikiamos tokios socialinių paslaugų rūšys, kokios labiausiai atitinka socialinių paslaugų gavėjo poreikius. Teikiant socialines paslaugas, turi būti užtikrinamas paslaugų tęstinumas.

Pokyčių žmoguje skatinimo. Teikiamos paslaugos turi skatinti žmogaus norą rūpintis savimi, aktyvinti savipagalbą (Dahrendorf R. 1996).

Kaip matome, socialinės paslaugos, tinkama jų infrastruktūra, socialinis darbas – svarbiausias kovos su skurdu bei socialine atskirtimi būdas, kuris reikalauja ne tik politikų ir vietos valdžios dėmesio bei tinkamo pritaikymo, bet ir kiekvieno su tuo susijusio asmens asmeninės atsakomybės.

2. TYRIMO APRAŠYMAS

2.1. Tyrimo tikslas, uždaviniai ir hipotezės

Tyrimo problema – socialinės paslaugos kaip skurdo ir socialinės atskirties sprendimo būdas Lietuvoje vertinamos įvairiapusiškai.

Pagrindinis šio **tyrimo tikslas** – nustatyti kovos su skurdu ir socialine atskirtimi Lietuvoje patirtį bei problemas.

Tyrimo objektas – socialinė politika Lietuvoje, skurdo ir socialinės atskirties problema, socialinės paslaugos kaip sprendimo būdas.

Tyrimo tikslui atskleisti keliami šie **uždaviniai**:

1. Nustatyti kovos su skurdu patirties vertinimą bei problemas remiantis:

- Respondentų amžiumi
- Pajamomis
- Gyvenamąja vieta

2. Nustatyti kovos su socialine atskirtimi patirties vertinimą bei problemas remiantis:

- Respondentų amžiumi
- Pajamomis
- Gyvenamąja vieta

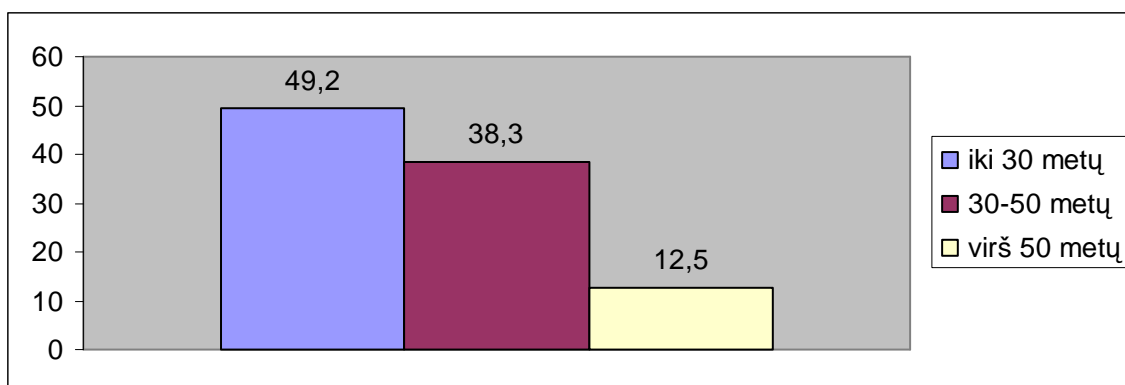
Hipotezės:

5. Socialinės politikos vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos;
6. Skurdo problemos vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos;
7. Socialinės atskirties problemos vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos;
8. Socialinių paslaugų vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos.

2.2. Tyrimo metodika

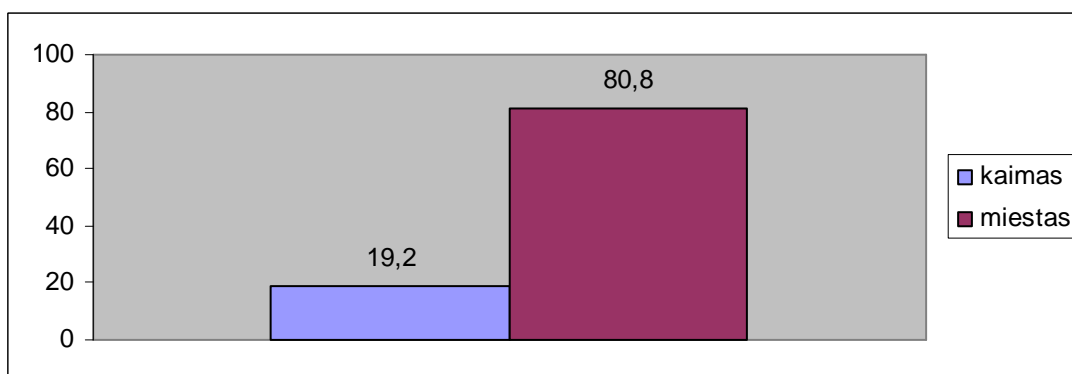
2.2.1. Tiriamųjų charakteristika

Tyrimė dalyvavo 120 respondentų – 64,2 proc. vyrų ir 35,8 proc. moterų. Respondentų pasiskirstymą pagal amžių matome žemiau pateiktame paveiksle.

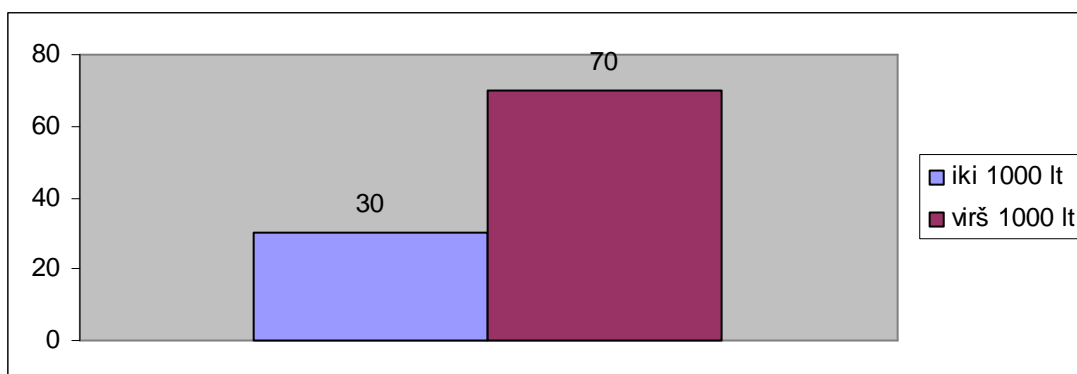
1 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių (proc.)

Tiriamųjų pasiskirstymą pagal gyvenamąją vietą matome 2 pav.

2 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą (proc.)

Tiriamųjų pasiskirstymą pagal pajamas matome 3 pav.

3 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal pajamas (proc.)

2.2.2. Tyrimo priemonės

Atliekant tyrimą buvo remtasi darbo autoriaus sudaryta anketa (Priedas Nr. 2). Anketą sudaro 23 klausimai. Pirmoji anketos dalis skirta išsiaiškinti, kaip respondentai suvokia ir vertina socialinę politiką Lietuvoje, taip pat skurdo bei socialinės atskirties problemos aktualumą, kaip vertina jų sprendimus, socialinių paslaugų vaidmenį sprendžiant šias problemas.

Anketos kalusimų vidinis suderinamumas (Cronbacho Alfa) - 0,780, taigi anketos duomenys yra tinkami statistiniam apdorojimui.

2.2.3. Tyrimo eiga

Tyrimas pradėtas balandžio 4 d., baigtas balandžio mėn. 28 d.

Tyrimo etapai:

1. Išdalintos anketos ir paprašyta jas užpildyti.
2. Surinktos anketos ir atlikta duomenų analizė.

2.2.4. Statistiniai rezultatų analizės metodai

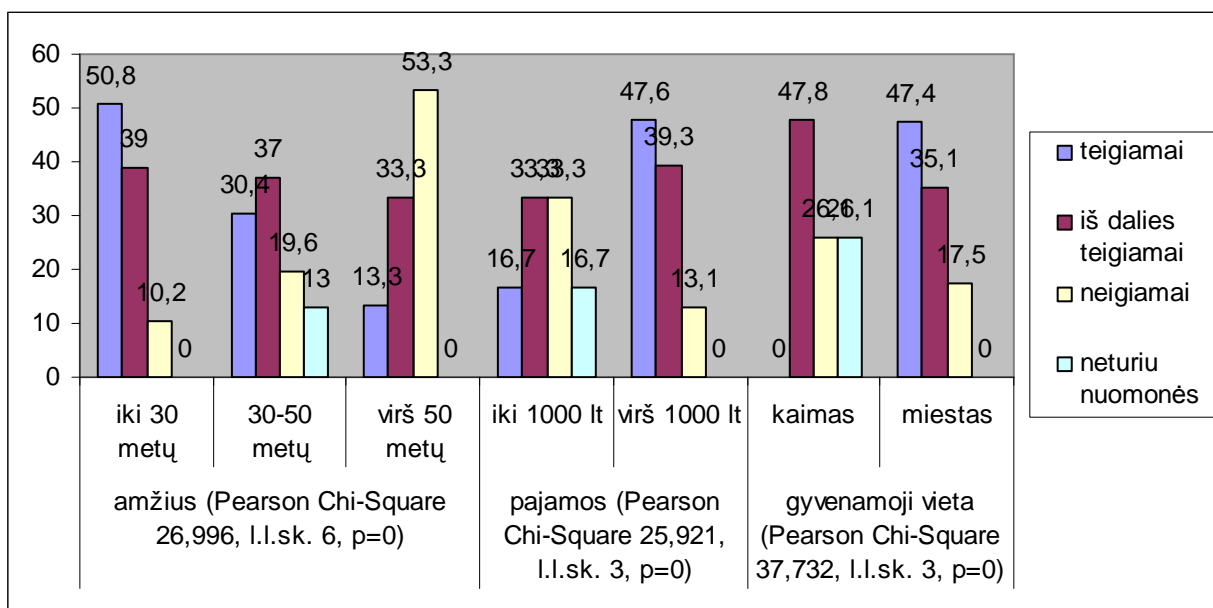
Užkoduoti duomenys buvo suvesti į kompiuterį ir, naudojant statistinio paketo socialiniams mokslams (SPSS) 12 – ają versiją, atlikta statistinė analizė. Be jau minėto skalių vidinio suderinamumo koeficiento skaičiavimui naudoti ir kiti statistinės analizės metodai: sudaromos kontingencijos lentelės, naudotas Chi Square kriterijus. Reikšmingumo lygmuo pasirinktas 0,05 (kai $p=0,1$ – vyrauja statistinė tendencija). Grafikams kurti naudota Microsoft Word ir Microsoft Exel programa.

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. Socialinės politikos vertinimo

Lietuvoje rezultatų analizė

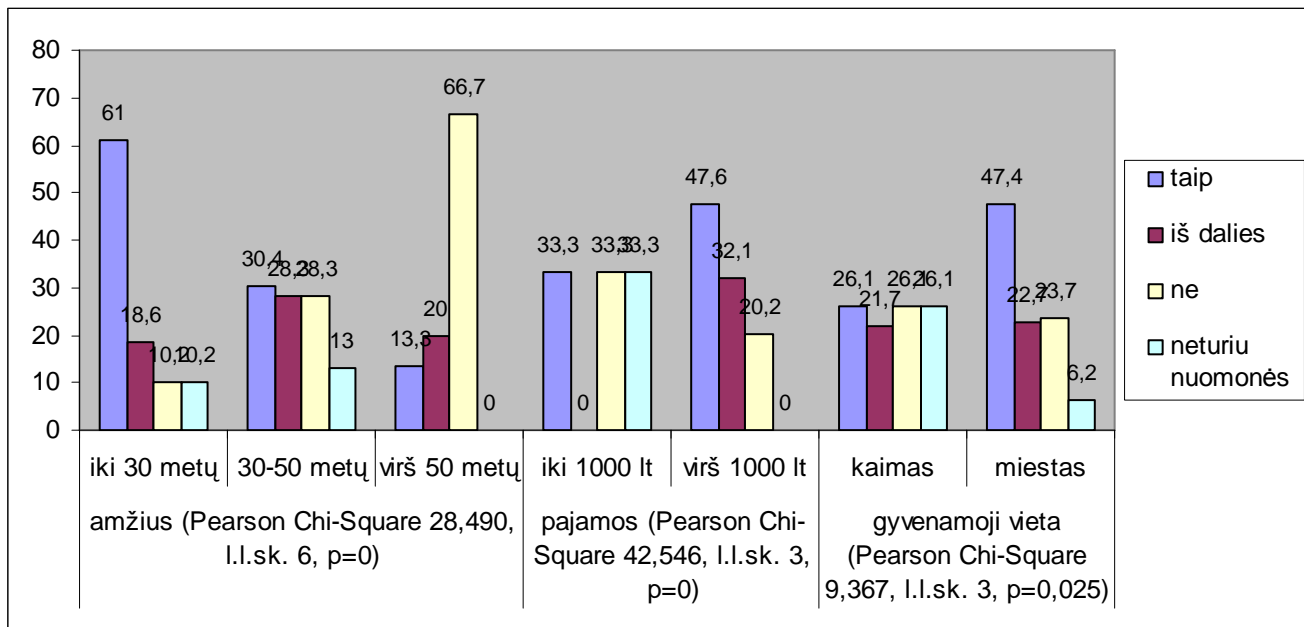
Tyrimė dalyvavę respondentai socialinę Lietuvos politiką vertina gana prieštaringai. Tyrimo rezultatai parodė, kad socialinės politikos vertinimas priklauso nuo tiriamųjų amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos.

4 pav. Socialinės politikos Lietuvoje vertinimo sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąją vieta (proc.)

Kaip parodė tyrimo rezultatai, jaunesni nei trisdešimties metų amžiaus žmonės socialinę Lietuvos politiką vertina geriau, negu vyresni. Taip pat teigiamai Lietuvos socialinę politiką geriau vertina respondentai, turintys didesnes pajamas bei mieste gyvenantys žmonės.

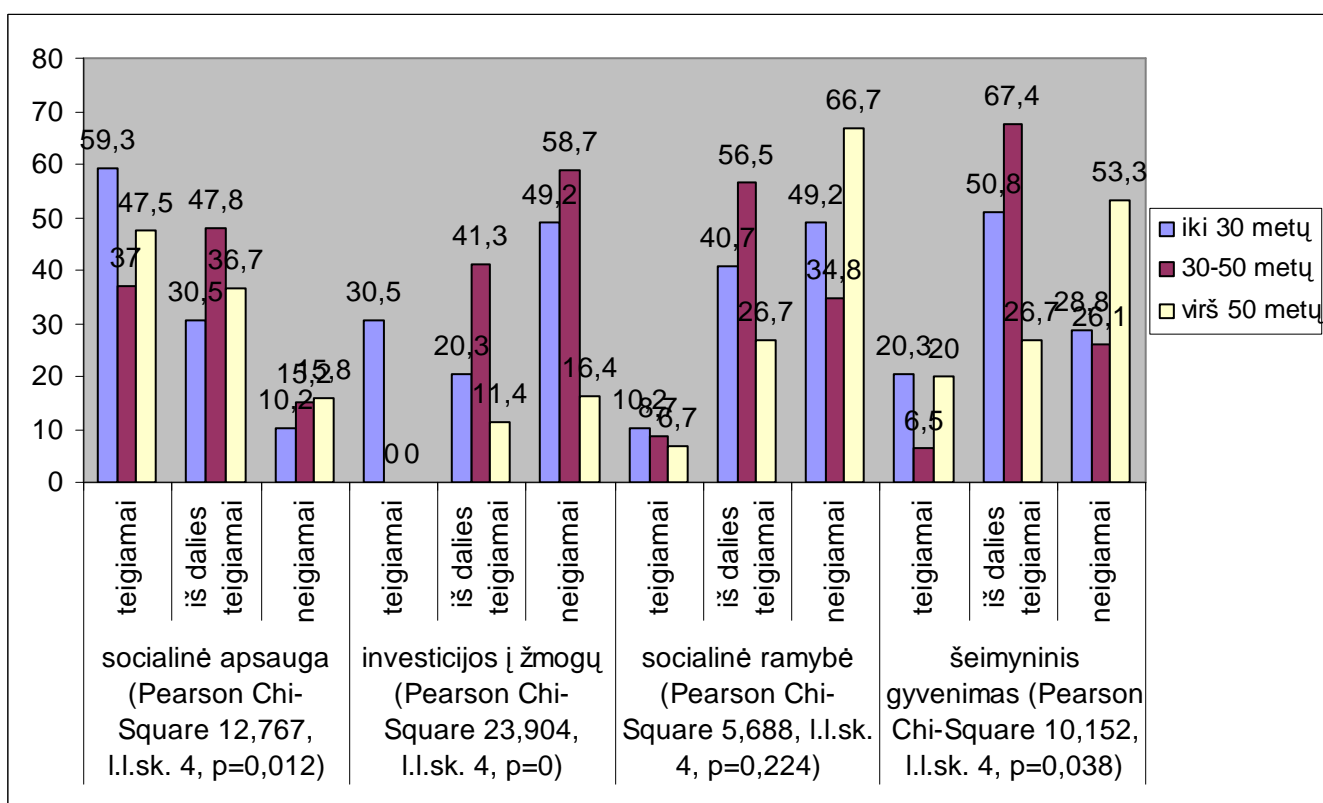
Respondentai buvo klausiami, ar Lietuvos socialinę politiką galima apibendrinti kaip valstybės veiklą, kuria siekiama gyventojų gerovės ir ji yra siejama su poreikiais, vertybėmis, persikirstymu. Šiuo klausimu tiriamųjų nuomonės išsiskyrė, priklausomai nuo socialinių veiksnių.

5 pav. Lietuvos socialinės politikos apibendrinimo sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąją vieta (proc.)

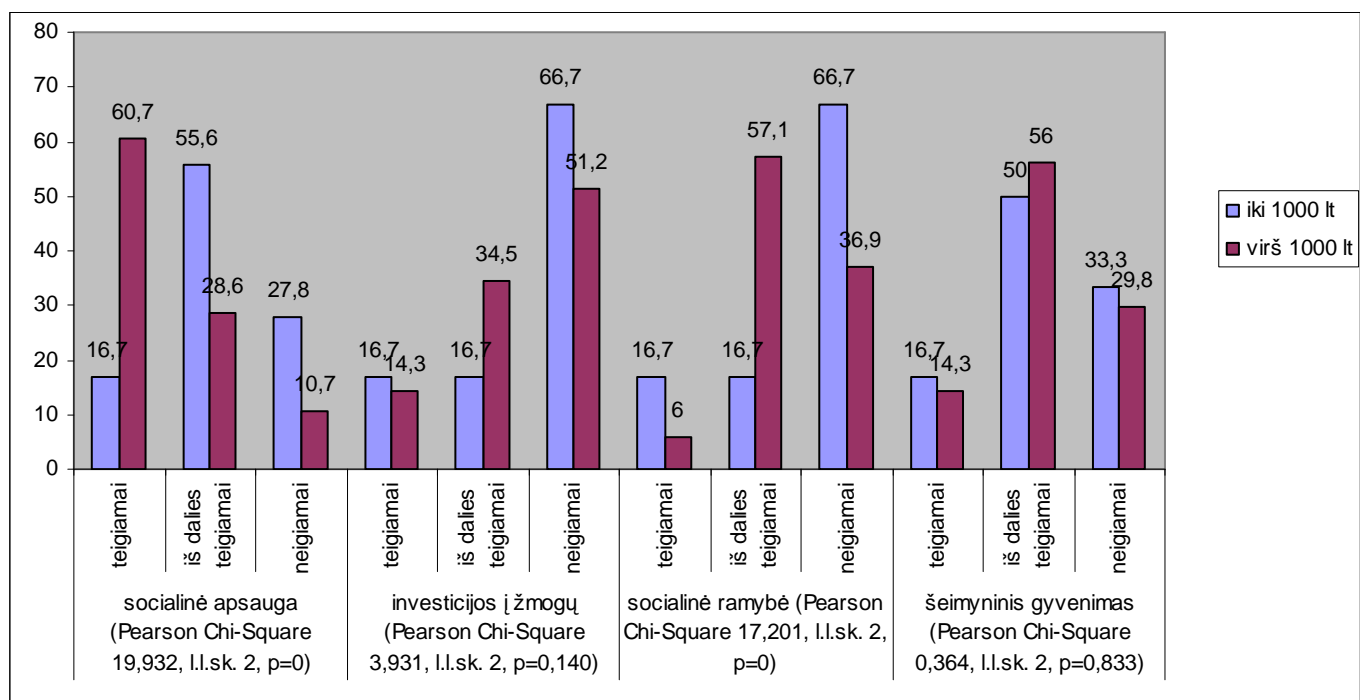
Kaip matome pateiktame paveiksle, jaunesni respondentai dažniau negu vyresni teigia, kad Lietuvos socialinę politiką galima apibendrinti kaip valstybės veiklą, kuria siekiama gyventojų gerovės ir ji yra siejama su poreikiais, vertybėmis, persikirstymu. Taip pat dažniau su šiuo teiginiu sutinka didesnes pajamas turintys ir mieste gyvenantys respondentai.

Respondentai įvertino keturis pagrindinius Lietuvos socialinės politikos tikslus – socialinę apsaugą, investicijas į žmogų, socialinę ramybę ir šeimyninį gyvenimą. Kaip parodė tyrimo rezultatai, šie vertinimai priklauso nuo respondentų amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos. Tai matome 6-8 pav.

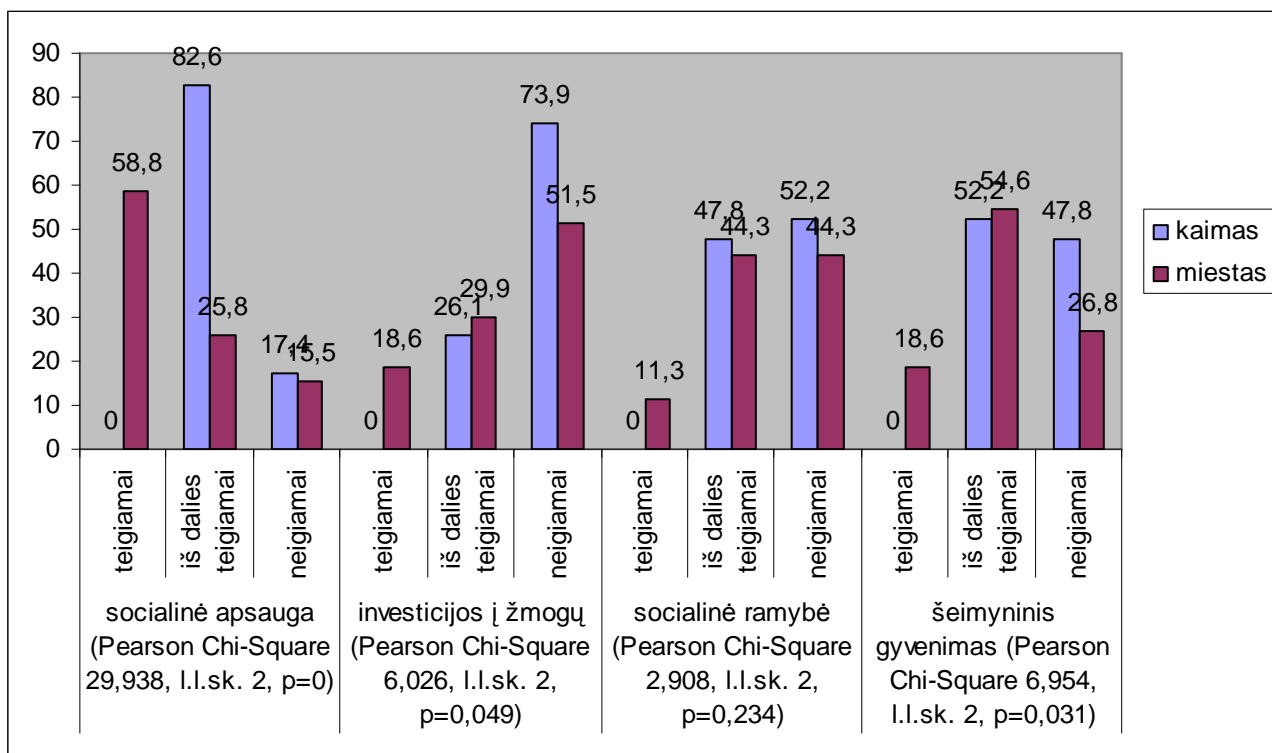
6 pav. Pagrindinių Lietuvos socialinės politikos tikslų vertinimo sąsajos su tiriamųjų amžiumi (proc.)

Matome, kad socialinę apsaugą, investicijas į žmogų, šeimyninį gyvenimą teigiamiau vertina jaunesni žmonės. Socialinės ramybės vertinimas nuo amžiaus nepriklauso – ji buvo įvertinta neigiamai visų amžiaus grupių respondentų.

7 pav. Pagrindinių Lietuvos socialinės politikos tikslų vertinimo sąsajos su tiriamųjų pajamomis (proc.)

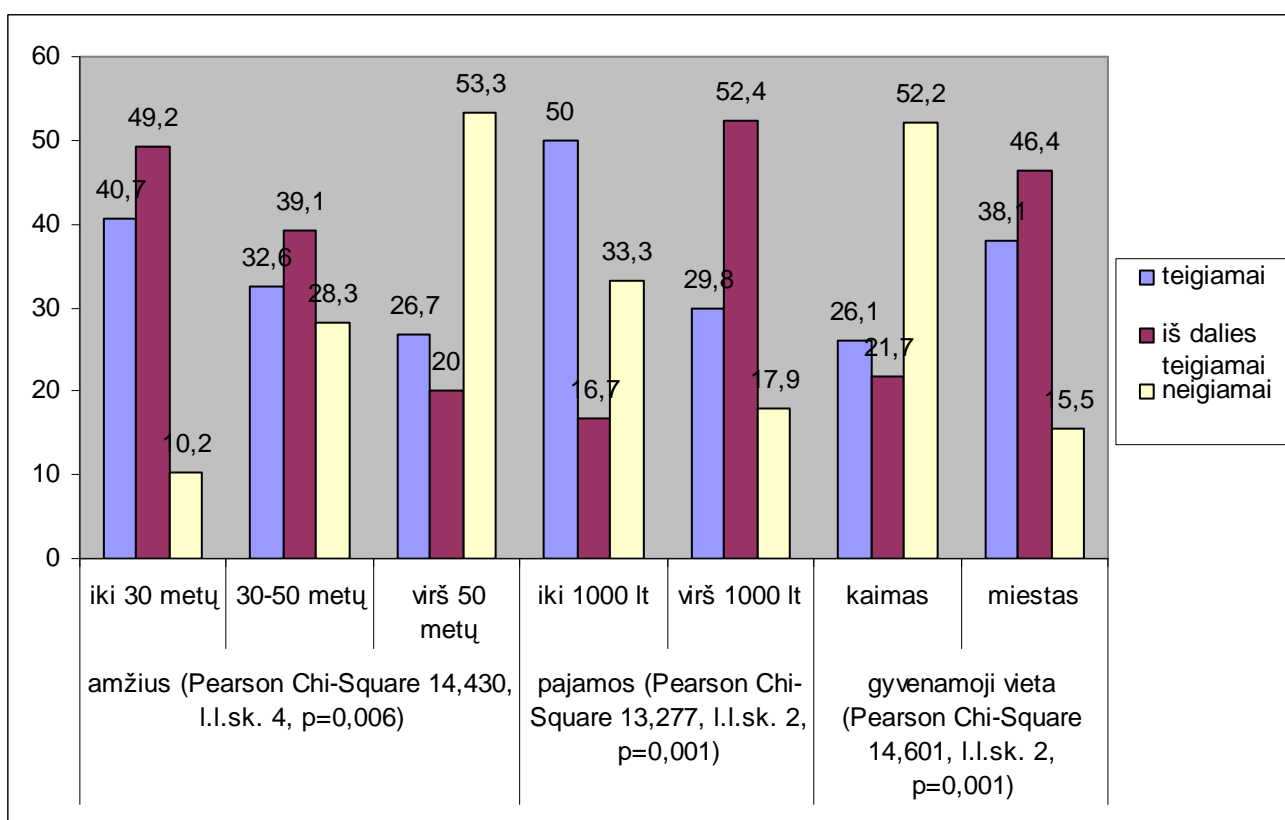
Tyrimo rezultatai parodė, kad tokie socialinės politikos veiksniai, kaip socialinė apsauga ir socialinė ramybė statistiškai patikimai siejasi su tiriamųjų pajamomis – socialinę apsaugą teigiamiau vertina didesnes pajamas turintys asmenys. Tuo tarpu socialinę ramybę didesnes pajamas turintys respondentai vertina neigiamai. Investicijas į žmogų ir šeimyninį gyvenimą neigiamai vertina tiek didesnes, tiek ir mažesnes pajamas turintys respondentai.

8 pav. Pagrindinių Lietuvos socialinės politikos tikslų vertinimo sąsajos su tiriamųjų gyvenamąja vieta (proc.)

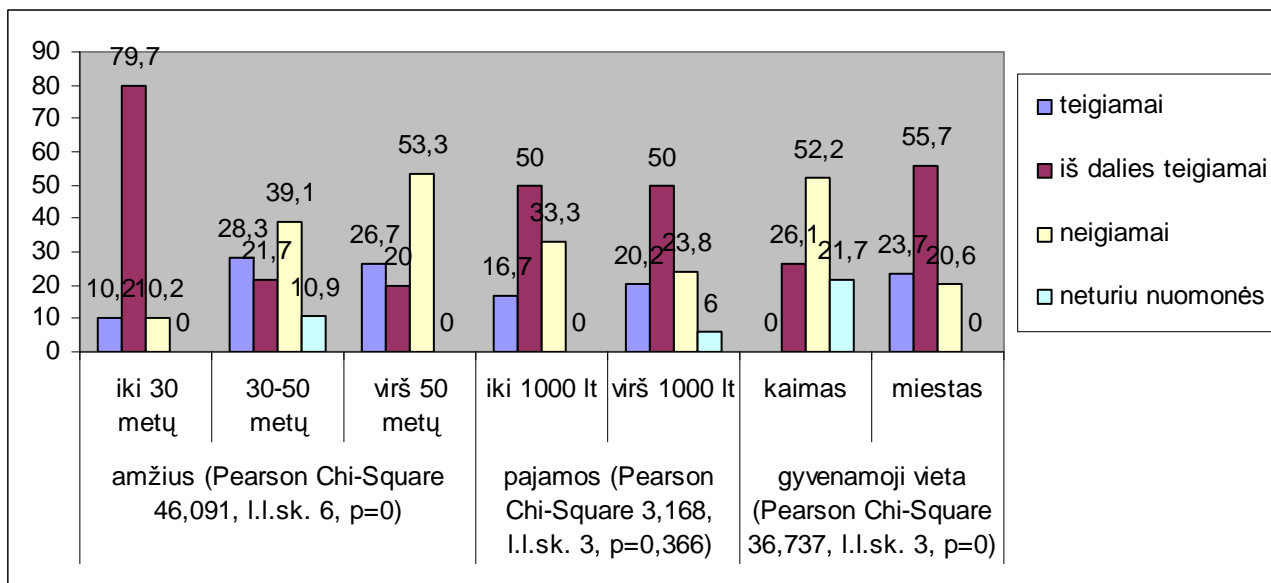
Kaip parodė tyrimo rezultatai, mieste gyvenantys respondentai dažniau teigiamai vertina socialinę apsaugą, investicijas į žmogų, taip pat šeimyninį gyvenimą. Socialinės ramybės vertinimo gyvenamoji vieta neįtakoja.

Respondentai vertino privalomąjį valstybinį socialinį draudimą ir socialinę paramą.

9 pav. Privalomojo valstybinio socialinio draudimo vertinimo sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

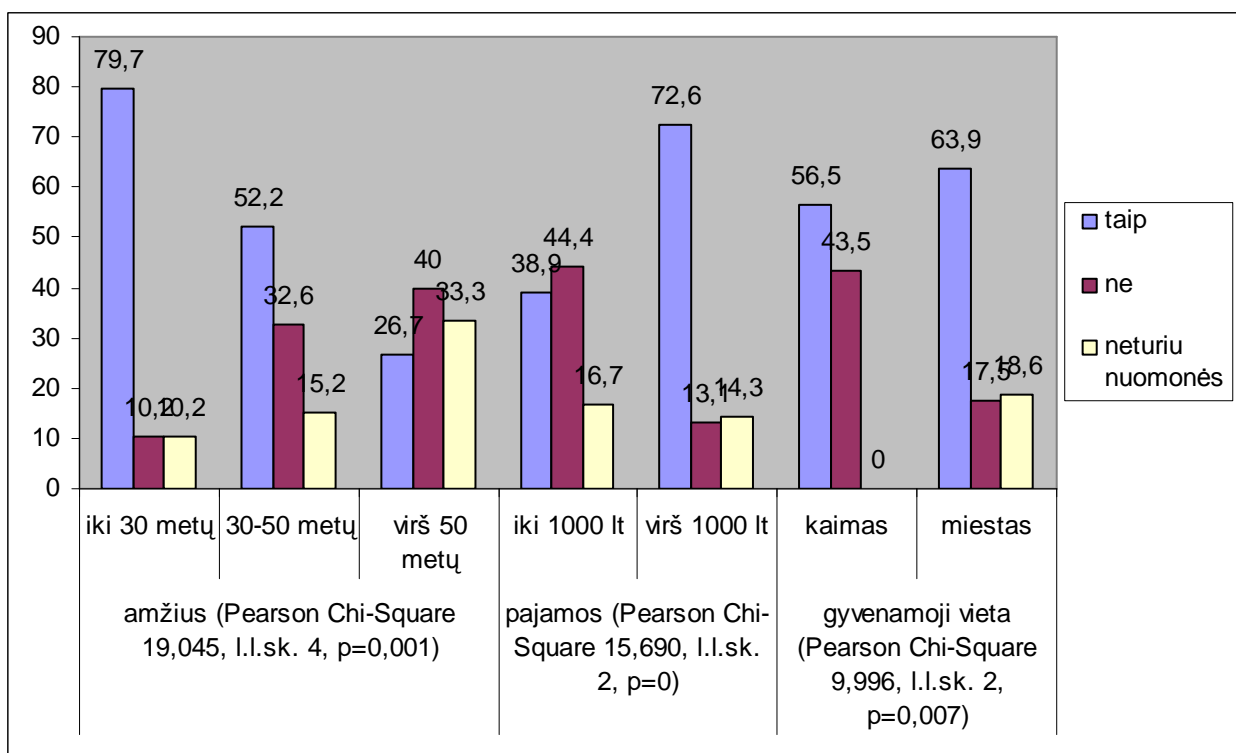
Kaip parodė tyrimo rezultatai, privalomojo valstybinio socialinio draudimo vertinimas siejasi su amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta. Jaunesni, gaunantys didesnes pajamas ir gyvenantys mieste asmenys PVSC vertina teigiamiau, negu kiti.

10 pav. Socialinės paramos sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

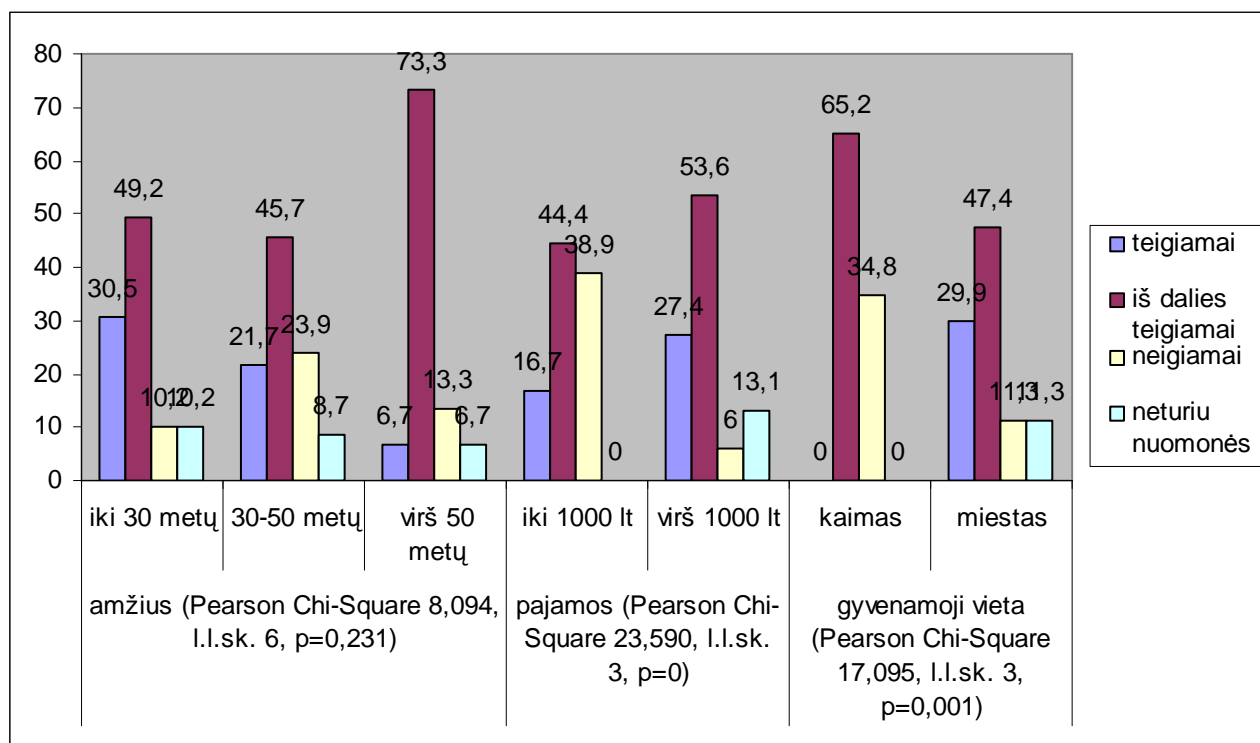
Socialinę paramą teigiamiau vertina jaunesni ir mieste gyvenantys respondentai. Nuo pajamų socialinės paramos vertinimas nepriklauso.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija viena iš institucijų Lietuvoje, įgyvendinančių socialinę politiką. Tiriamųjų nuomonės išsiskyrė, vertinant šios institucijos svarbą bei veiklą.

11 pav. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, kaip svarbiausios institucijos Lietuvoje, įgyvendinančios socialinę politiką, vertinimo sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

Tyrimo rezultatai parodė, kad Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją viena iš svarbiausių institucijų Lietuvoje, įgyvendinančių socialinę politiką, dažniau pripažįsta jaunesni, didesnes pajamas gaunantys ir mieste gyvenantys asmenys.

12 pav. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veiklos vertinimo sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

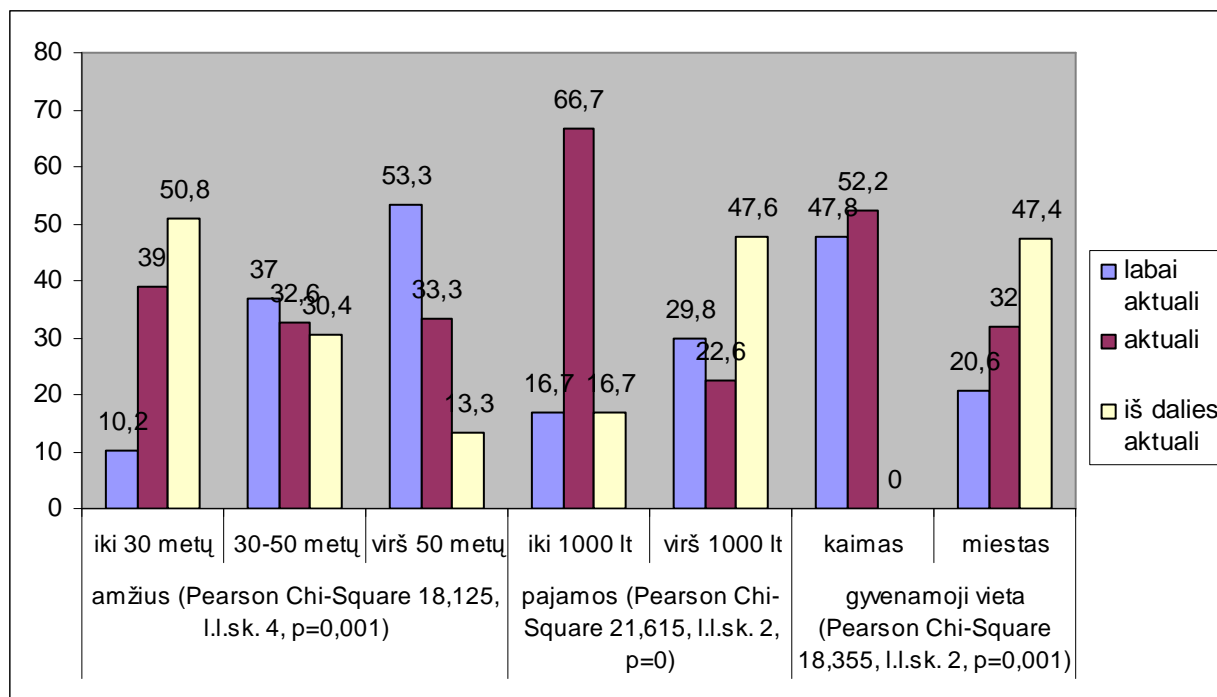
Kaip matome, didesnes pajamas turintys ir mieste gyvenantys asmenys teigiamiau vertina Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veiklą. Nuo amžiaus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veiklos vertinimas nepriklauso.

Taigi, išanalizavus tyrimo rezultatus matome, kad socialinės politikos Lietuvoje vertinimas priklauso nuo tiriamųjų amžiaus, gaunamų pajamų, gyvenamosios vietos – socialinę politiką Lietuvoje geriau vertina jaunesni, didesnes pajamas gaunantys ir mieste gyvenantys asmenys.

3.2 Skurdo problemos Lietuvoje vertinimo rezultatų analizė

Skurdo problema Lietuvoje aktuali įvairios socialinės padėties žmonėms, gyvenantiems tiek mieste, tiek ir kaime.

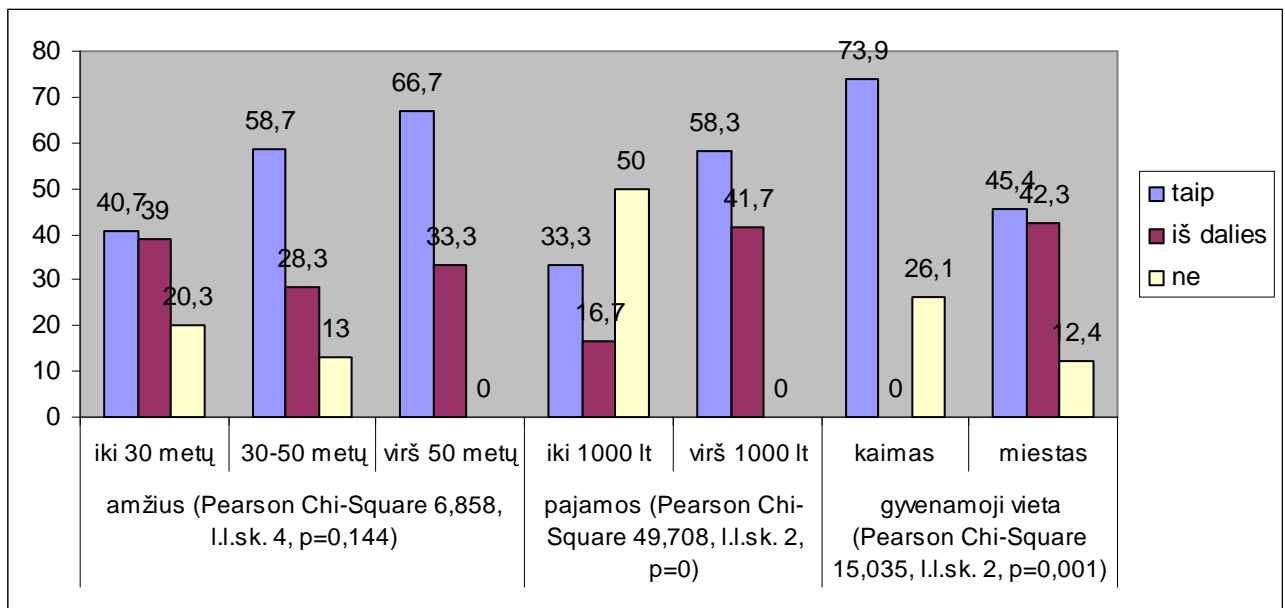
Respondentai vertino skurdo problemos Lietuvoje aktualumą, sprendimo būdus. Kaip parodė tyrimo rezultatai, skurdo problemos vertinimas priklauso nuo tiriamųjų amžiaus, socialinės padėties (gaunamų pajamų), gyvenamosios vietos.

13 pav. Skurdo problemos Lietuvoje aktualumo vertinimo sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

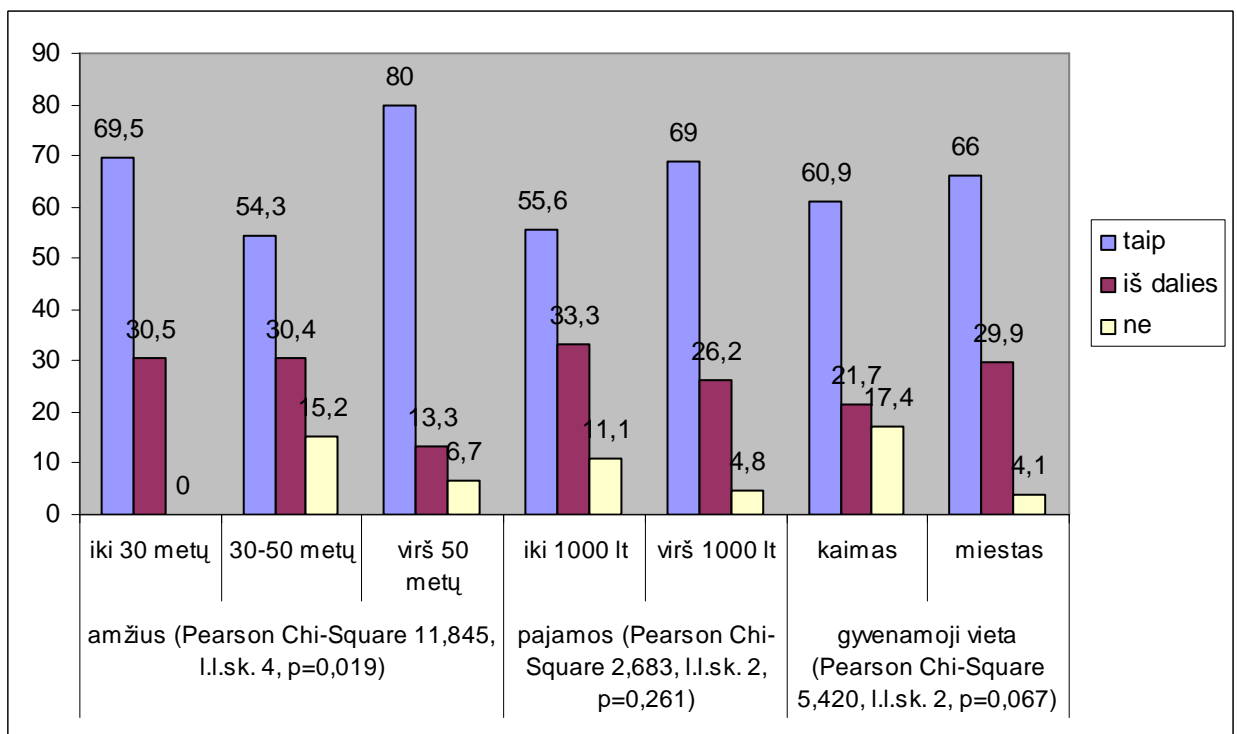
Tyrimo rezultatai parodė, kad skurdo problemos Lietuvoje aktualumas siejasi su respondentų amžiumi – ši problema atrodo aktualesnė vyresnio amžiaus žmonėms. Taip pat skurdo problemos aktualumas didesnis mažesnes pajamas gaunantiems ir kaime gyvenantiems žmonėms.

Respondantai buvo apklausiami, ar skurdo problema Lietuvoje turėtų būti sprendžiama, remiantis ES patirtimi, taip pat ar atsižvelgiant į esamus poreikius ir kuriant savą sistemą.

14 pav. Skurdo problemos sprendimo ES patirtimi sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

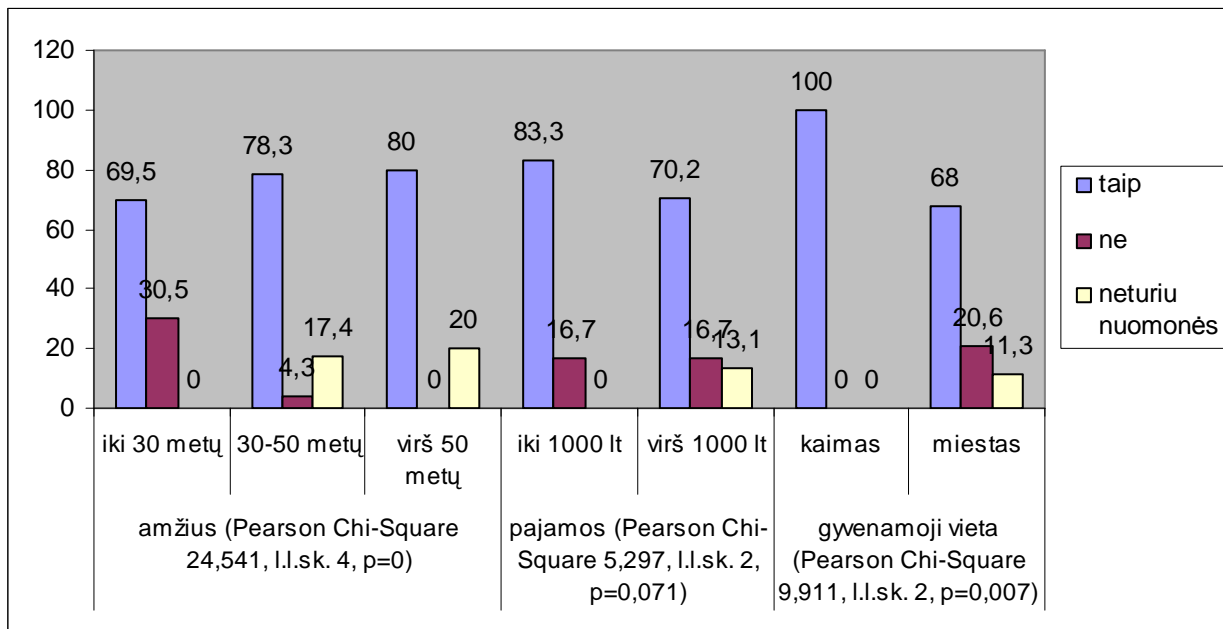
Kaip parodė tyrimo rezultatai, skurdo problemos sprendimui, remiantis ES patirtimi, dažniau pritaria gaunantys didesnes pajamas ir kaime gyvenantys respondentai. Nuo amžiaus ši nuomonė nepriklauso.

15 pav. Skurdo problemos sprendimo, atsižvelgiant į esamus poreikius ir kuriant savą sistemą, sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

Jaunesni žmonės dažniau teigia, kad skurdo problemą Lietuvoje reiktų spręsti atsižvelgiant į esamus poreikius ir kuriant savą sistemą. Vyrauja statistinė tendencija, kad mieste gyvenantys žmonės taip pat mano, kad skurdo problemą Lietuvoje reiktų spręsti atsižvelgiant į esamus poreikius ir kuriant savą sistemą. Nuo pajamų ši nuomonė nepriklauso.

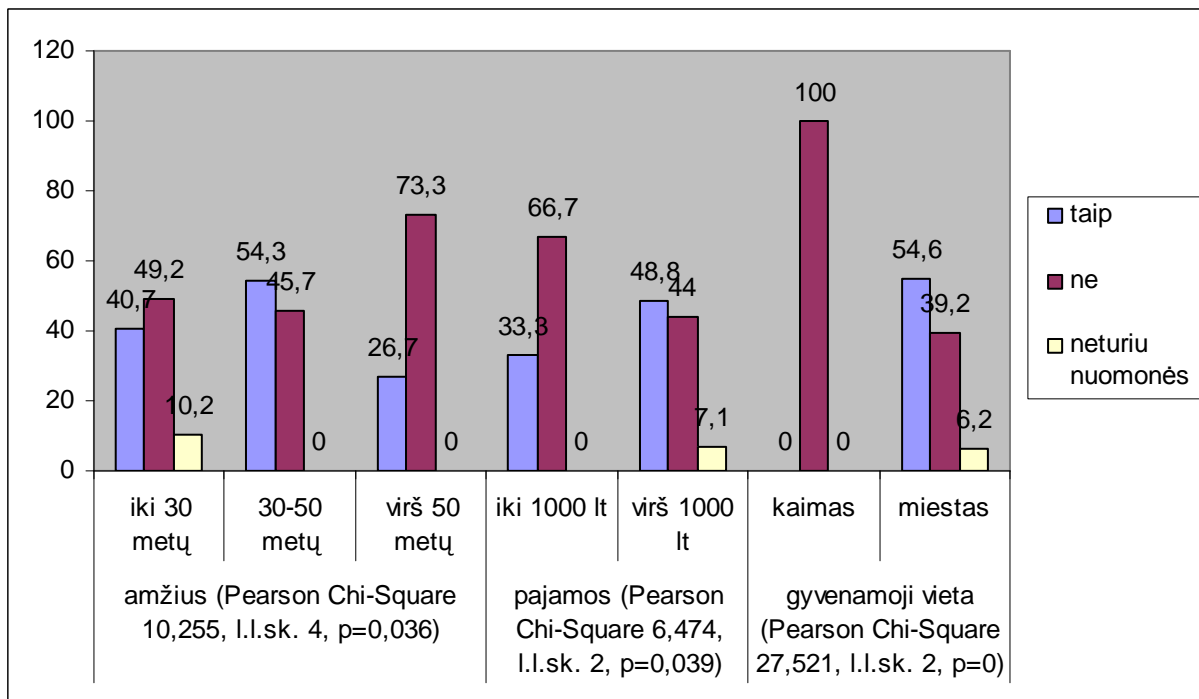
Socialinės paslaugos – vienas iš būdų spręsti skurdo problemą Lietuvoje.

16 pav. Nuomonės apie tai, kad soc. paslaugos – vienas iš būdų spręsti skurdo problemą Lietuvoje, sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

Kad socialinės paslaugos – vienas iš būdų spręsti skurdo problemą Lietuvoje, dažniausiai mano vyresni, taip pat gaunantys mažesnes pajamas ir kaime gyvenantys respondentai.

Tačiau su teiginiu, kad Lietuvoje socialinės paslaugos efektyviai sprendžia skurdo problemą, sutiko mažiau respondentų. Skirtingą nuomonę šiuo klausimu pareiškė skirtingo amžiaus, socialinės padėties, mieste ir kaime gyvenantys respondentai.

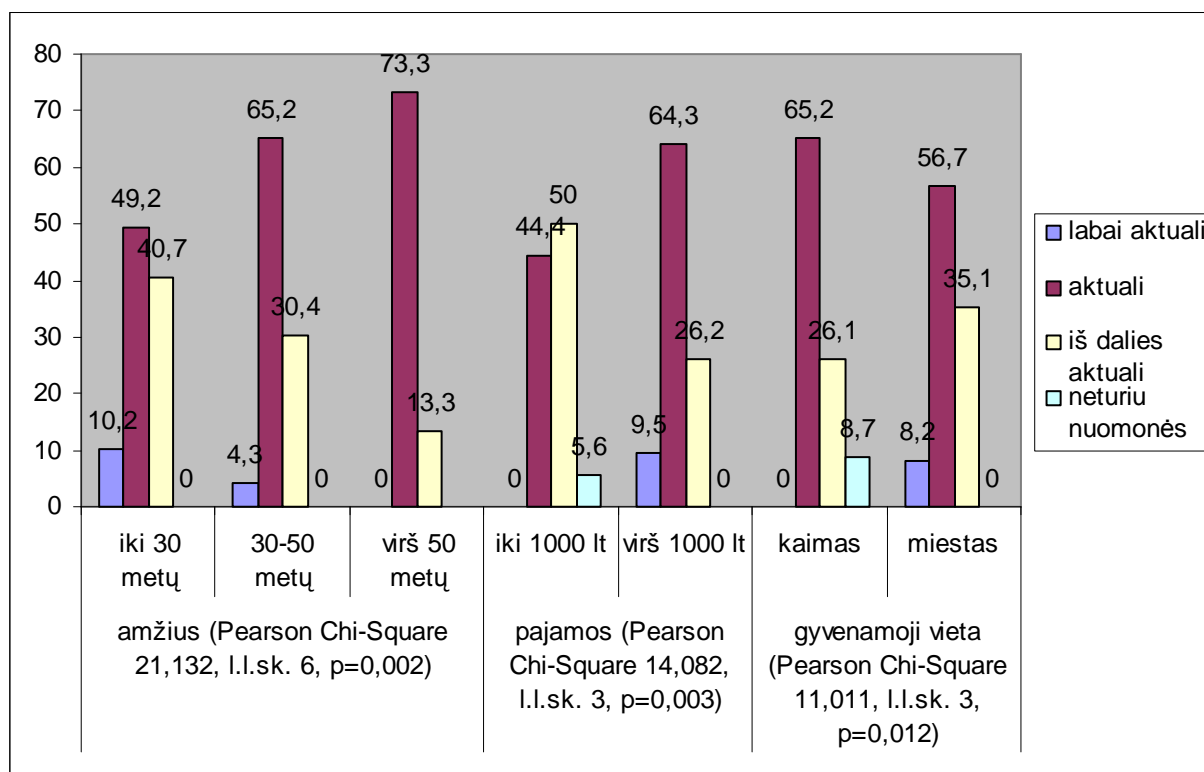
17 pav. Nuomonės, kad soc. paslaugos Lietuvoje efektyviai padeda spręsti skurdo problemą, sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

Kad socialinės paslaugos Lietuvoje efektyviai padeda spręsti skurdo problemą, dažniau mano vidutinio amžiaus respondentai, taip pat didesnes pajamas gaunantys ir mieste gyvenantys respondentai.

Taigi, tyrimo rezultatai parodė, kad skurdo problemos aktualumas didesnis vyresniems, mažesnes pajamas gaunantiems, kaime gyvenantiems žmonėms. Daugelis respondentų teigia, kad šią problemą galima išspręsti socialinių paslaugų plėtra, tačiau Lietuvoje tai nėra efektyviai daroma.

3.3 Socialinės atskirties problemos Lietuvoje vertinimo rezultatų analizė

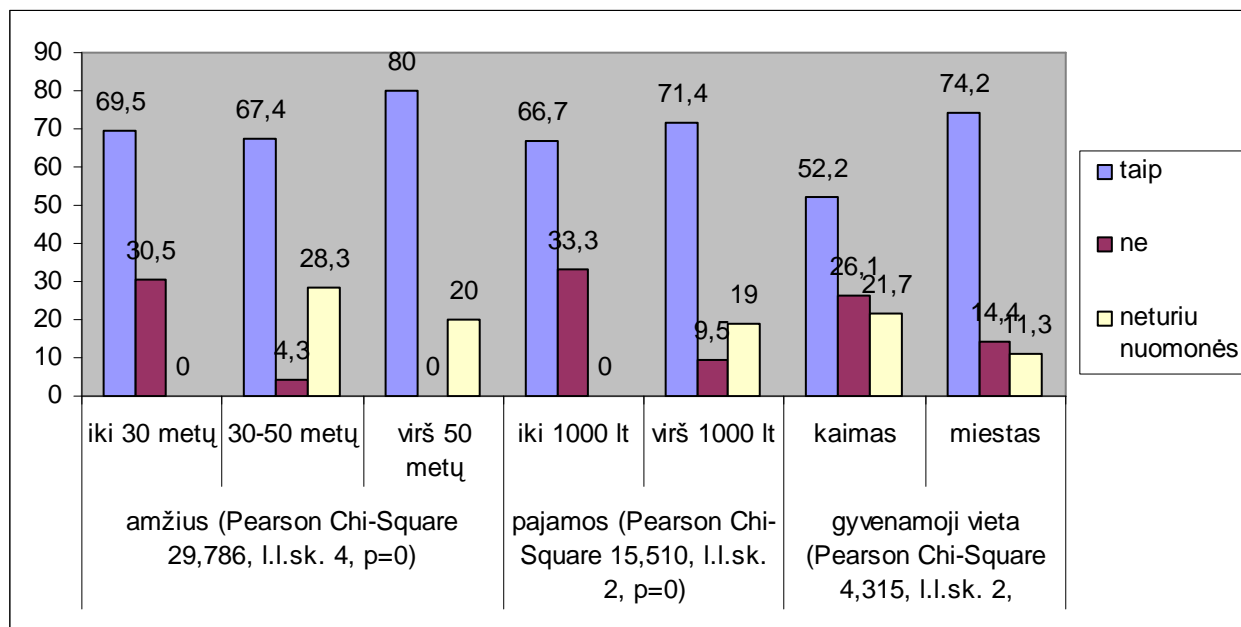
Respondentai vertino socialinės atskirties Lietuvoje problematiškumą bei sprendimo būdus.

18 pav. Socialinės atskirties aktualumo sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

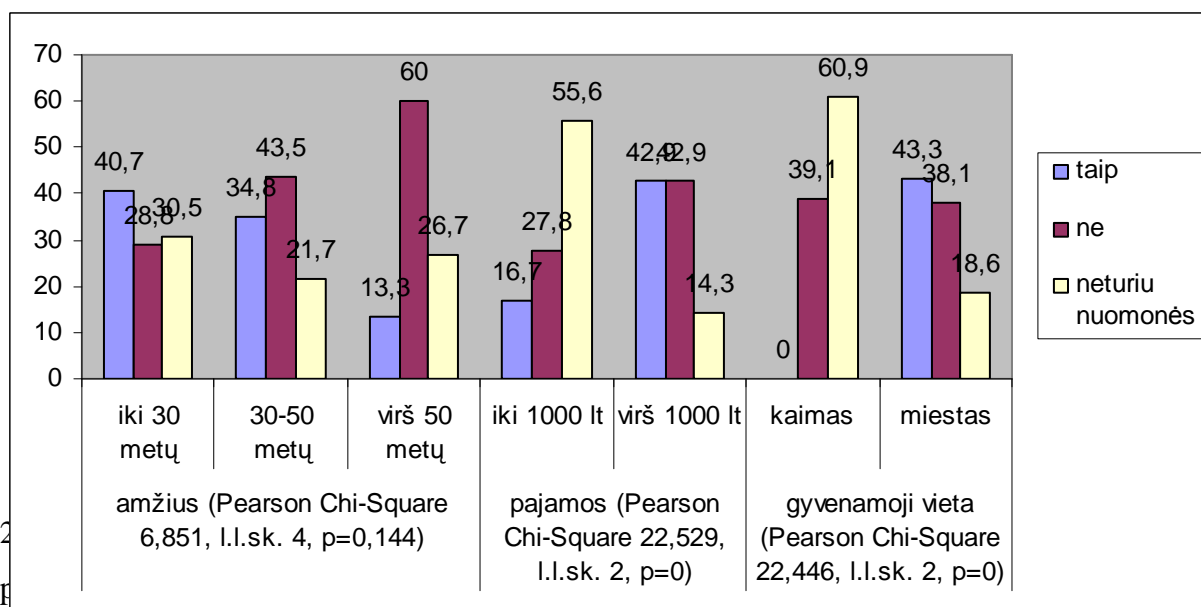
Kad socialinės atskirties problema Lietuvoje yra aktuali, dažniau linkę teigti vyresni, didesnes pajamas gaunantys ir kaime gyvenantys respondentai.

Respondentai buvo prašyti įvertinti socialinių paslaugų įtaką socialinės atskirties problemos sprendimui.

19 pav. Nuomonės apie tai, kad soc. paslaugos – vienas iš būdų spręsti socialinės atskirties problemą Lietuvoje, sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

Socialinės paslaugos – vienas iš būdų spręsti socialinės atskirties problemą. Taip dažniau mano vyresni, didesnes pajamas gaunantys ir mieste gyvenantys respondentai.

Tačiau tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvoje socialinės paslaugos dar nėra ypač išplėtos kaip socialinės atskirties problemos sprendimo būdas. Kaime gyvenantys ir mažesnes pajamas gaunantys respondentai dažniausiai šiuo klausimu neturėjo nuomonės. Nuo amžiaus ši nuomonė nepriklauso.

Taigi, socialinė atskirtis Lietuvoje yra aktuali problema, kurios vertinimo kriterijus įtakoja amžius, pajamos, gyvenamoji vieta.

3.4 Socialinių paslaugų Lietuvoje vertinimo rezultatų analizė

Socialinių paslaugų kataloge (2000) nurodyta, kad Bendrosios socialinės paslaugos - tai paslaugos, kurios teikiamos asmenims tam, kad padėtų jiems gyventi savarankiškai savo namuose, išvengiant specialiųjų socialinių paslaugų teikimo. Socialinių paslaugų klasifikacija: socialinės paslaugos skirstomos į:

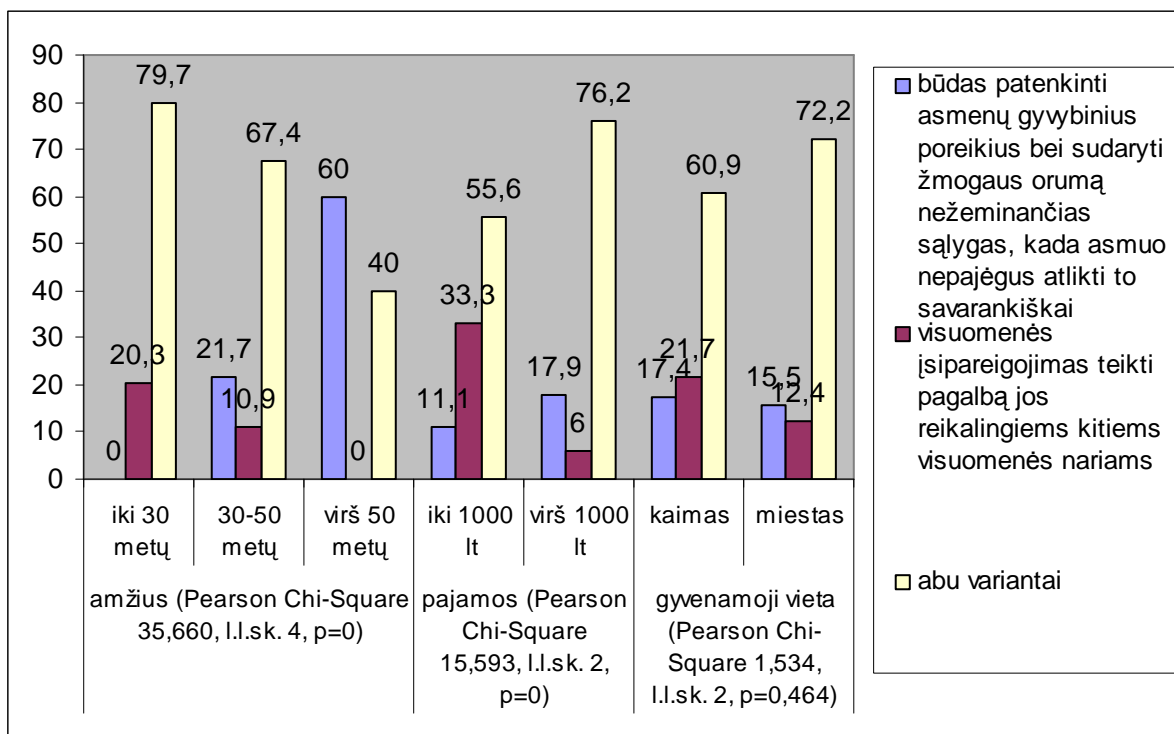
- bendrąsias socialines paslaugas;
- specialiąsias socialines paslaugas.

Šiame darbe aktualesnės bendrosios socialinės paslaugos yra šios:

- informacijos teikimas ir konsultavimas;
- pagalba namuose;
- slauga namuose;
- globos pinigų skyrimas;
- kitos.

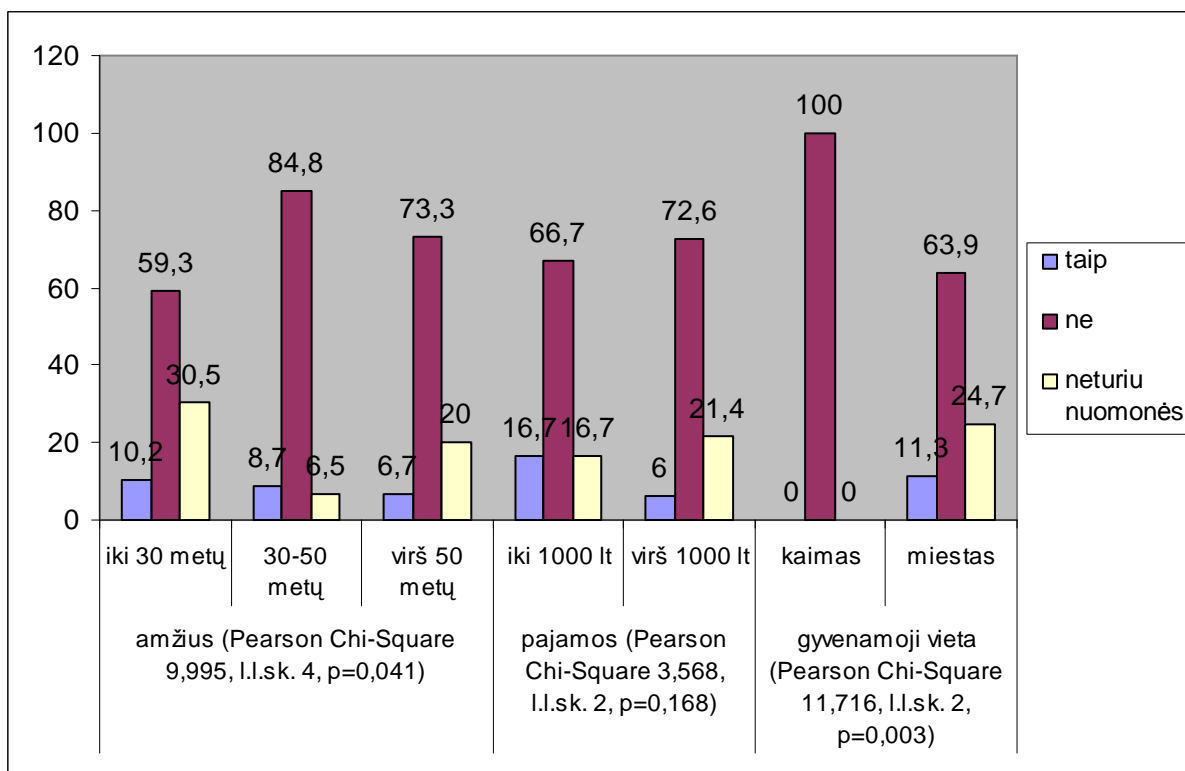
Bendrąsias socialines paslaugas gali teikti savivaldybių socialinės paramos skyriai, vaikų teisių apsaugos tarnybos, pagalbos namuose tarnybos bei įvairios socialinių paslaugų įstaigos ir organizacijos.

Socialinių paslaugų vertinimo rezultatai parodė, kad šių paslaugų vertinimas priklauso nuo respondentų amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos.

21 pav. Socialinių paslaugų apibrėžimo sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

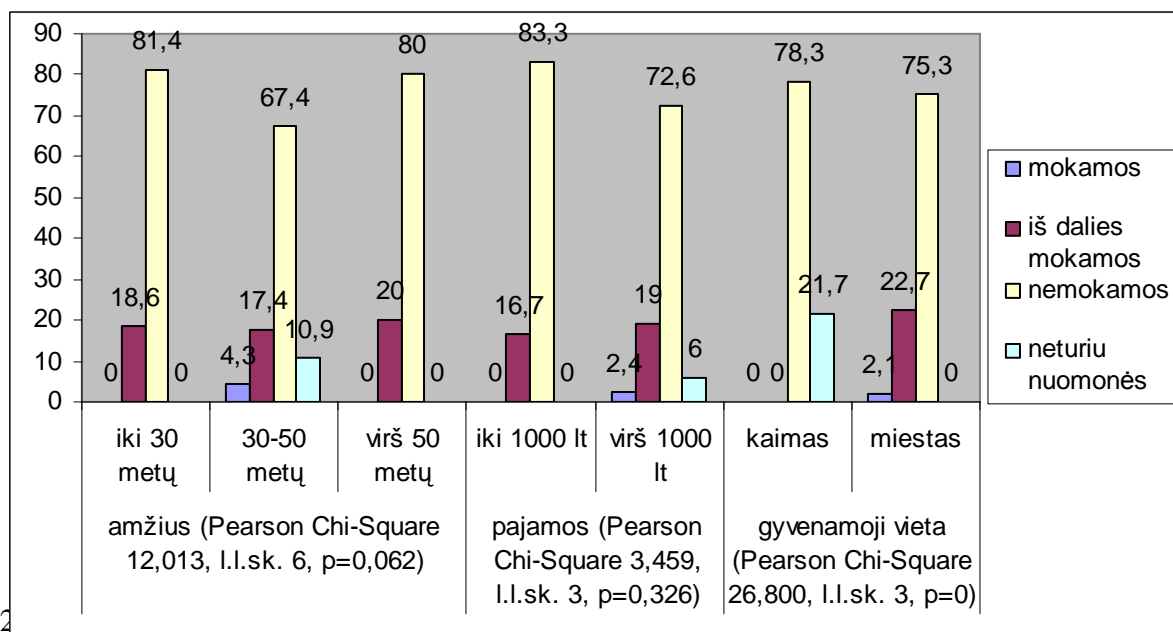
Apibrėžiant socialinių paslaugų sąvoką, tiriamųjų nuomonės pasiskirstė netolygiai. Jaunesni, didesnes pajamas turintys respondentai dažniau sutiko, kad abu apibrėžimo variantai yra teisingi. Nuo gyvenamosios vietos socialinių paslaugų apibūdinimas nepriklausė.

22 pav. Socialinių paslaugų plėtros Lietuvoje pakankamumo sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

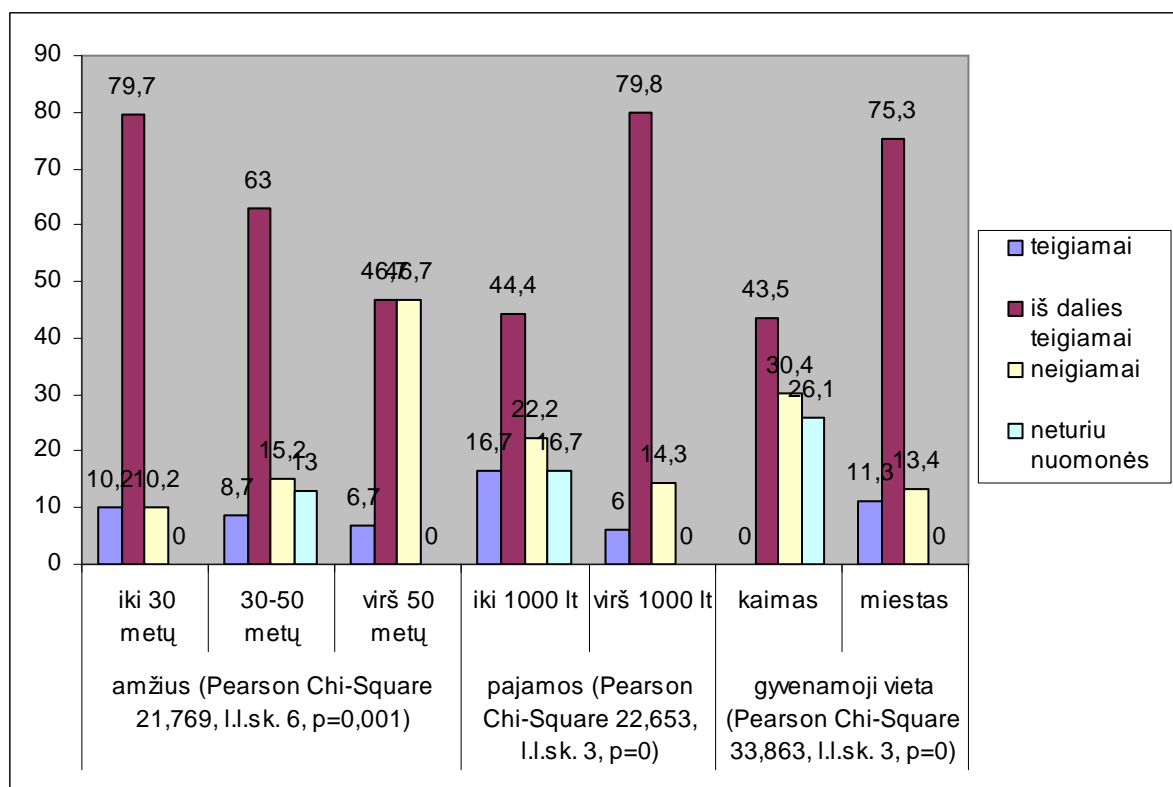
Vidutinio amžiaus ir kaime gyvenantys asmenys dažniau teigia, kad socialinių paslaugų plėtra Lietuvoje nepakankama.

Respondentai išreiškė savo nuomonę klausimu, ar socialinės paslaugos turėtų būti apmokestintos, ar bent jau dalinai mokamos.

pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

Dauguma respondentų teigia, kad socialinės paslaugos turi būti nemokamos, tačiau ypač tai aktualu jaunesniems respondentams ir kaimo gyventojams.

24 pav. Socialinių paslaugų kokybės vertinimo sąsajos su tiriamųjų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta (proc.)

Socialinių paslaugų kokybės vertinimas susijęs su respondentų amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta – jaunesni, didesnes pajamas turintys ir mieste gyvenantys respondentai dažniau šias paslaugas vertina iš dalies teigiamai.

Taigi, tyrimo rezultatai parodė, kad socialinių paslaugų sąvoka, kokybės vertinimas ir pan. susiję su amžiumi, pajamomis, gyvenamąja vieta.

IŠVADOS

- Socialinės politikos vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos – socialinę politiką Lietuvoje geriau vertina jaunesni, didesnes pajamas gaunantys ir mieste gyvenantys asmenys.
- Skurdo problemos vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos – skurdo problemos aktualumas didesnis vyresniems, mažesnes pajamas gaunantiems, kaime gyvenantiems žmonėms.
- Socialinės atskirties problemos vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos socialinės atskirties problema Lietuvoje yra dažniau aktuali vyresniems, didesnes pajamas gaunantiems ir kaime gyvenantiems respondentams.
- Socialinių paslaugų vertinimas priklauso nuo amžiaus, pajamų, gyvenamosios vietos – jaunesni, didesnes pajamas turintys ir mieste gyvenantys respondentai dažniau socialines paslaugas vertina iš dalies teigiamai.

LITERATŪRA

1. Auštrevičius P., Pupkevičius D., Treigienė D. Šiuolaikinių ekonomikos terminų enciklopedinis žodynas. V., 1991.
2. Bakk A., Grunewald K. Globa. V., 1997.
3. Barker R. L. The Social Work Dictionary. Washington DC: Nasw Press, 1995.
4. Berger P.L., Luckman T. Socialinis tikrovės konstravimas. V., 1999.
5. Brazienė R. Šiuolaikinės stratifikacijos teorijos // Sociologija: praeitis ir dabartis. K., 1999.
6. Dahrendorf R. Modernusis socialinis konfliktas. V., 1996.
7. Dukheim E. Sociologijos metodo taisyklės. V., 2001.
8. Giddens A. Introdution to Sociology. Second ed. USA: Polity Press, 1996.
9. Grigas R. Sociologinė savivoka. Specifika, metodai, lituanizacija. V., 2001.
10. Guščinskienė J. Organizacijų sociologija. K., 1999.
11. O' Hagan K. Social Work Competence. An Historical Perspective in Competence. *Social Work Practice*. London and Bristol, Pennsylvania, 1997.
12. Kaminskas R. Asocijuotos interesų grupės: politikos tinklų sociologinė charakteristika // Sociologija: praeitis ir dabartis. K., 2000.
13. Kindurys V. Paslaugų marketingas. Teorija ir praktika. V., 1998.
14. Kubilinskienė L. Šiuolaikiniai pokyčiai ir socialinių grupių interesai // Žmogaus interesai ir dabartis. V., 1993.
15. Laužikas J. Aplinka ir žmogus. K., 1993.
16. Leliūgienė I. Socialinė pedagogika. K., 2003.
17. Leliūgienė I., Žmogus ir socialinė aplinka – K., 1997.
18. Liuobkienė I., Guščinskienė J., Palidaukaitė J., Vaitkienė R. Sociologijos pagrindai. K., 1997.
19. Liuobkienė I. Sociologija: bendrieji pagrindai ir tyrimų metodika. K., 2000.
20. Louise C. Johnson. Socialinio darbo praktika. V., 1996.
21. Merton R. Socialinė struktūra ir anemija // Sociologija. Mintis ir veiksmas. 1997. Nr. 1.
22. Mokėjimo už socialines paslaugas tvarkos aprašas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2510.
23. Mokslo darbai., Socialinis darbas 2(2) – V., 2002.
24. Ruškus J. Negalės psichosociologija. Š., 2001.
25. Parsons T. The Social System. New York, 1999.

26. Pass Ch. Kowes B., Davies L. Ekonomikos terminų žodynas. V., 1997.
27. Pieters D. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. V., 1998.
28. Pirs D. Slovar sovremenoj ekonomičeskoj teorii Maksimillana. Maskva, 1997.
29. Petrauskas A., Neigaliųjų žmonių užimtumas – svarbiausia // Bičiulis, 2003, Nr. 9.
30. Praktinis vadovas Lietuvos nevyriausybinėms organizacijoms. V., 1999.
31. Vosyliūtė A., Kasparavičienė V., Maniukaitė G., Kocai E. Varguomenė: gyvensena ir vertybės. V., 2004.
32. Savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų partnerystė. V., 2001.
33. Skurdo būklės Lietuvoje 2001 metų pranešimas. V., 2001.
34. Skurdo mažinimo Lietuvoje strategija. V., 2000.
35. Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. rugpjūčio 3 d. įsakymas Nr. A1-223 „Dėl Socialinių darbų dirbančių darbuotojų pareigybių sąrašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 96-3608.
36. Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 31 d. įsakymas Nr. A1-217 „Dėl socialinių darbuotojų kvalifikacijos kėlimo programų ir socialinio darbo metodinių centrų atrankos konkurso nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 86-3376.
37. Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-92 „Dėl Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei Socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 91-3586.
38. Socialinės apsaugos terminų žodynas. V., 1999.
39. Socialinės politikos grupė. Žmogaus socialinė raida. V., 2001.
40. Socialinio darbo su proto negalios vaikais pagrindai. V., 1999.
41. Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikaciniai reikalavimai, Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei Socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašai // Valstybės žinios. 2007, Nr. 53-2065.
42. Socialinė gerontologija: ištakos ir perspektyvos. K., 2003.
43. Socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodika // Valstybės žinios. 2007, 80-3247.
44. Socialinių paslaugų katalogas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 2-72.
45. Socialinių paslaugų įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 17-589.
46. Socialinių paslaugų planavimo metodika // Valstybės žinios. 2007, Nr. 106-4342.

47. Specialistų žvilgsnis – Lietuvos ateitis pasaulio kontekste. V., 2003.
48. Suslavičius A. Socialinė psichologija. V., 1998.
49. Stankūnienė V., Jankarytė A., Mikuloinienė S., Mitrikasas A. H., Maslauskaitė A., Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. V., 2003.
50. Šileika A. Socialinė politika: keliai ir klystkeliai // Veidas. 2006, Nr. 41.
51. Žalimienė L. Socialinės paslaugos. V., 2003.

PRIEDAI

PRIEDAS Nr. 1

ĮSTATYMAI

Nuo 2006 metų liepos 1 d. įsigaliojo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtas Socialinių paslaugų įstatymas (Žin., 2006, Nr. 17-589).

POĮSTATYMINIAI TEISĖS AKTAI

Parengti ir patvirtinti šie poįstatyminiai teisės aktai:

Socialinių paslaugų katalogas, patvirtintas 2006 m. balandžio 5 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-93 (Žin., 2006, Nr. 43-1570; 2008, Nr. 2-72).

Asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašas ir Senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodika, patvirtinti Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymu Nr. A1-94 (Žin., 2006, Nr. 43-1571), 2007 m. kovo 13 d. įsakymu Nr. A1-67 (Žin., 2007, Nr. 32-1162), 2007 m. liepos 18d. įsakymu Nr. A1-200 (Žin., 2007, Nr. 81-3351).

Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikaciniai reikalavimai, Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei Socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašai, patvirtinti Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymu Nr. A1-92 (Žin., 2006, Nr. 43-1569), 2006 m. liepos 31 d. įsakymu Nr. A1-216 (Žin., 2006, Nr. 86-3375), 2006 m. rugpjūčio 5 d. įsakymu Nr. A1-185 (Žin., 2006, Nr. 79-3123), 2006 m. rugpjūčio 22 d. įsakymu Nr. A1-237 (Žin., 2006, Nr. 91-3586), 2007 m. gegužės 8 d. įsakymu Nr. A1-123 (Žin., 2007, Nr. 53-2065).

Mokėjimo už socialines paslaugas tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. birželio 14 d. nutarimu Nr. 583 (Žin., 2006, Nr. 68-2510).

Socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodika, patvirtinta socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. birželio 27 d. įsakymu Nr. A1-179. Pridedama metodika ir vertinimo priedas.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 5 d. įsakymas Nr. A1-187 dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. birželio 27 d. įsakymo Nr. A1-183 „Dėl kai kurių socialinei paramai gauti reikalingų formų patvirtinimo“ pakeitimo (Žin., Nr. 79-3126). 1 priedas

Socialinių darbuotojų kvalifikacijos kėlimo programų ir socialinio darbo metodinių centrų atrankos konkurso nuostatai, patvirtinti Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. liepos 31 d. įsakymu Nr. A1-217 (Žin., 2006, Nr. 86-3376), 2007 m. gegužės 8d. įsakymu Nr. A1-124 (Žin., 2007, Nr. 53-2066).

Socialinės globos poreikio vaikui su negalia nustatymo metodika, patvirtinta Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. rugsėjo 9 d. įsakymu Nr. A1-255 (Žin., 2006, Nr. 97-3793), 2007 m. liepos 18d. įsakymu Nr. A1-199 (Žin., 2007, Nr. 81-3350).

Socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. spalio 10 d. nutarimu Nr. 978 (Žin., 2006, Nr. 110-4163), 2007 m. liepos 11d. nutarimu Nr. 730 (Žin., 2007, 80-3247).

Socialinių paslaugų planavimo metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 1132 (Žin., Nr. 124-4705), 2007 m. spalio 2 d. nutarimu Nr. 1055 (Žin., 2007, Nr. 106-4342).

Socialinę globą teikiančių darbuotojų darbo laiko sąnaudų normatyvai, patvirtinti Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. lapkričio 30 d. įsakymu Nr. A1-317 (Žin., Nr. 132-5011), 2007 m. kovo 16 d. įsakymu Nr. A1-73.

Socialinį darbą dirbančių darbuotojų darbo apmokėjimo tvarkos aprašas, patvirtintas Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. spalio 16 d. įsakymu Nr. A1-288 (Žin., 2006, Nr. 111-4241), 2007 m. liepos 11 d. įsakymu Nr. A1-190 (Žin., 2007, 79-3202).

Socialinės globos normų aprašas, patvirtintas 2007 m. vasario 20 d. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr, A1-46 (Žin., 2007, Nr. 24-931). Aprašas. 1 priedas. 2 priedas. 3 priedas. 4 priedas. 5 priedas. 6 priedas. 7 priedas.

Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. kovo 13 d. įsakymas Nr. A1-68 „Dėl Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. liepos 9 d. įsakymo Nr. 97 „Dėl reikalavimų stacionarioms socialinės globos įstaigoms ir asmenų nukreipimo į stacionarias socialinės globos įstaigas tvarkos patvirtinimo“ pakeitimo (Žin., 2007, Nr. 32-1163).

ANKETA

Gerbiamas Respondente, esu Vilniaus Universiteto Filosofijos fakulteto Socialinio darbo specialybės magistrantas Audrius Šipkauskas. Atlieku tyrimą, kuriuo siekiama nustatyti kovos su skurdu ir socialine atskirtimi Lietuvoje patirtį bei problemas. Jūsų nuoširdūs atsakymai padės įvertinti esamą situaciją. Anketa yra anoniminė.

1. Kaip vertinate socialinę politiką Lietuvoje?

- Teigiamai
- Iš dalies teigiamai
- Neigiamai
- Neturiu nuomonės

2. Kaip manote, ar Lietuvos socialinę politiką galima apibendrinti kaip valstybės veiklą, kuria siekiama gyventojų gerovės ir ji yra siejama su poreikiais, vertybėmis ir perskirstymu?

- Taip
- Iš dalies
- Ne
- Neturiu nuomonės

3. Kaip vertinate šiuos pagrindinius Lietuvos socialinės politikos tikslus?

	Teigiamai	Iš dalies teigiamai	Neigiamai
Socialinė apsauga			
Investicijos į žmogų			
Socialinė ramybė			
Šeimyninis gyvenimas			

4. Lietuvos socialinę politiką (privalomąjį valstybinį socialinį draudimą) vertinu:

- Teigiamai
- Iš dalies teigiamai
- Neigiamai
- Neturiu nuomonės

5. Lietuvos socialinę politiką (socialinę paramą) vertinu:

- Teigiamai
- Iš dalies teigiamai
- Neigiamai
- Neturiu nuomonės

6. Manau, kad svarbiausia institucija Lietuvoje, įgyvendinančia socialine politika galima laikyti Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją:

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės

7. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veiklą vertinu:

- Teigiamai
- Iš dalies teigiamai
- Neigiamai
- Neturiu nuomonės

8. Skurdo problema Lietuvoje:

- Labai aktuali
- Aktuali
- Iš dalies aktuali
- Neaktuali
- Neturiu nuomonės

9. Socialinės atskirties problema Lietuvoje:

- Labai aktuali
- Aktuali
- Iš dalies aktuali
- Neaktuali
- Neturiu nuomonės

10. Skurdo problema Lietuvoje turėtų būti sprendžiama:

	Taip	Iš dalies taip	Ne
Remiantis ES patirtimi			
Atsižvelgiant į esamus poreikius ir kuriant savą sistemą			
Kita (įrašykite)			

11. Socialinės atskirties problema Lietuvoje turėtų būti sprendžiama:

	Taip	Iš dalies taip	Ne
Remiantis ES patirtimi			
Atsižvelgiant į esamus poreikius ir kuriant savą sistemą			
Kita (įrašykite)			

12. Socialinės paslaugos – vienas iš būdų spręsti skurdo problemą Lietuvoje:

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės

13. Socialinės paslaugos – vienas iš būdų spręsti socialinės atskirties problemą Lietuvoje:

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės

14. Kaip suprantate socialines paslaugas?

- Būdas patenkinti asmenų gyvybinius poreikius bei sudaryti žmogaus orumą nežeminančias sąlygas, kada asmuo nepajėgus atlikti to savarankiškai
- Visuomenės įsipareigojimas teikti pagalbą jos reikalingiems kitiems visuomenės nariams
- Abu variantai tinka
- Kita (įrašykite)
- Neturiu nuomonės

15. Ar pakankama socialinių paslaugų plėtra Lietuvoje?

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės

16. Socialinės paslaugos Lietuvoje padeda efektyviai spręsti skurdo problemą:

- Taip
- Ne

Neturiu nuomonės

17. Socialinės paslaugos Lietuvoje padeda efektyviai spręsti socialinės atskirties problemas:

- Taip
 Ne
 Neturiu nuomonės

18. Socialinės paslaugos Lietuvoje turi būti:

- Mokamos
 Iš dalies mokamos
 Nemokamos
 Neturiu nuomonės

19. Socialines paslaugas (jų kokybę) vertinu:

- Teigiamai
 Iš dalies teigiamai
 Neigiamai
 Neturiu nuomonės

20. Kokios jūsų pajamos per mėnesį (litas)?

- 400-600
 600-800
 800-1000
 1000-1200
 1200-1400
 daugiau kaip 1400

21. Jūsų lytis

- Moteris
 Vyras

22. Amžius

- iki 20
 21 - 30
 31 - 40
 41 – 50
 51 – 60
 61 - 70
 daugiau kaip 70

23. Gyvenamoji vietovė

- kaimas
 miestas

DĖKOJU UŽ ATSAKYMUS!